

לאומה אחרת, לא עשו תשובה אינו נושא פנים, שנאמר (ט) כבסי מרעה לבך ירושלים למען תושעי עד מתי חלין בקרבך מחשבות אונך (ירמיה ד' י"ד), אימתי אם תעשו תשובה, ואם לאו מה כתיב, כי אם תכבסי בנתר ותרבי לך בורתי נכתם עונך לפני, (שם ב' כ"ב), (י) לכך אמר ישעיה, דרשו ה' בהמצאו קראוהו בהיותו קרוב (ישעיה נ"ו ו'), משל למה"ד, למלך שאמר לעבדיו, צאו והבריוו בכל מלכותי, שאני יושב דין בדיני ממונות, כל מי שיש לו עסק עם חברו, יבא לפני, ואני דן אותו לכף זכות, עד שלא אשב לדין דיני נפשות, כך הקב"ה אמר לישראל. בני הוו יודעין שאני דן את העולם, (יא) בארבעה פרקים האלו, בפסח על התבואה, בעצרת על פירות האילן, בראש השנה כל באי עולם עוברים לפניו כבני מרון, בתג נידונין על המים, והללו שלשה פרקים, יושב אני לדין דיני ממונות, להעשיר או להעני, להרבות או למעט, אבל בראש השנה זמן דיני נפשות הוא, אם למות אם לחיים, כדאמרינן (יב) בתקיעתא דרב ועל המרינות בו יאמר איזו להרב איזו לשלום, ובריות בו יפקדו להזכירם לחיים ולמות ואם עשיתם תשובה לפני, אני אקבל אתכם וארון אתכם לכף זכות, לפי ששערי שמים פתוחים, ואני שומע תפלתכם, שאני משגיח מן התלונות מציין מן החרקים, עד שלא אתתם נזר דין ביום הכפורים, לכך אמר ישעיה דרשו ה' בהמצאו, (יג) ארשב"ג א"ר יונתן, משל למה"ד למלך שהיה דר במדינה, והיו בני המדינה מכעיסין אותו, כעס המלך ויצא מתוכה, כמו עשרה מילין, ועמד לו וראוהו אדם אחד, אמר לבני העיר, דעו שהמלך עליכם בכעס, והוא מבקש לשלוח לגיונות על העיר להחריבה, צאו ופייסוהו, ויחזור אצלכם, עד שלא ירחיק מכם, פקח אחד היה שם, אמר להם שוטים עד שהיה אצלכם, לא בקשחם לפייסו, ועכשיו קודם שיתרחק, צאו אצלו אולי יקבל אתכם, לכך כתיב דרשו ה' בהמצאו, (יד) אלו עשרת ימי תשובה, שהוא שרוי ביניכם, שכן יחזקאל אומר, (טו) והקיר ביני וביניכם (יחזקאל ט"ז ח'), הוי קראוהו בהיותו קרוב, יעזוב רשע דרכו ואיש און מחשבותיו, וישוב אל ה' וירחמנו, ואל אלהינו כי ירבה לסלוח (ישעיה נ"ה ו' ז').

הסלת פסקא דרשו.

הערות ותקונים.

זוים ע"ש. (ט) שנאמר כבסי מרעה כו', נמדרש נמ"ר פי"א ונספרי נש"א פמ"ז ונמדרש שמואל פי"ז, ובר"ה דף י"ח ע"א, כתוב אחד אומר כבסי מרעה וגו', וכתוב אחד אומר כי אם תכבסי וגו' עד שלא נתחם גז"ד כבסי מרעה, ומשנתחם גז"ד אם תכבסי וגו'. (י) לכך אמר ישעיה דרשו וכו', נמדרש נמ"ר פי"א, ונספרי נש"א פמ"ז, ונמדרש שמואל כ"ז כתוב אחד אומר דרשו ה' בהמצאו, וכתוב אחד אומר ח"י אני אם אדרש לכם (יחזקאל כ' ג'), כאן קודם גז"ד כאן לאחר גז"ד. (יא) נאדרעה פרקים, משנה ר"ה ט"ז ע"א. (יב) נתקיעתא דרב, היא תפלת אתה זוכר למוסף ר"ה שתיקן רב, עיין מ"ש נפסקא דר"ה הערה ו'. (יג) ארשב"ג, נתחנמא א"ר שמואל בר נחמני. (יד) אלו עשרת ימי תשובה שהוא שרוי ביניכם, עיין ר"ה י"ח ע"א. (טו) והקיר ביני וביניכם, כ"ה גם נתחנמא וז"ל והקיר ביני וביניהם כמו שהוא נקרא והדברים סתומים, ואולי הכוונה שהיה הכתוב הזה לראיה כי דרש והקיר מלשון ארון (עיין ערוך ערך קרא ג') ור"ל הקצ"ה, וכן תראה נזכר ויחי דף רכ"ח ע"ב ויסב תזקיהו פניו אל הקיר, דא הוא ארון כל הארץ ודא שכינתא. כמד"ל מקרקר קיר (ישעיה כ"ז ה') כו' ע"ש.

פ ס ק א ב"ה.

שובה.

(א) שובה ישראל עד ה' אלהיך וגו' (הושע י"ד ב'), (ב) אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו, ואם תהיה רעה בעיר וה' לא עשה (עמוס ג' ו'), למרינה שהיתה משובשת בגייסות, והיה בה זקן אחד, והיה מזהיר לכל בני המרינה, כל מי שהיה שומע לו היה ניצל, וכל מי שלא היה שומע לו היו הגייסות באות והורגין אותו, כך כתיב בן אדם צופה נהתיך (ג) לבני ישראל וגו' באמרי לרשע רשע מות תמות וגו' ואתה כי הודרת רשע מדרבו לשוב ממנה ולא שב מדרבו הוא בעונו ימות (יהושע ל"ג ו' ח' מ'), כך אמר יתקע שופר בעיר, בראש השנה, ועם לא יחרדו, אלו ישראל, ואם תהי' רעה בעיר וה' לא עשה, אין הקב"ה הפץ במיתתן של רשעים, הה"ד אמר אליהם ה' אני נאום ה' אלהים אם אחפץ במות הרשע וגו' (שם שם י"א), עמא מה אנא מנכון בעי, אלא שובו שובו מדרביכם הרעים, ולמה תמותו בית ישראל (שם), ואית דרבי משמועניה מן הדא, דרשוני וחיו (עמוס ה' ד'), עמא מה אנא מנכון בעי, דרשוני וחיו, לפיכך הושע מזהיר את ישראל, ואומר להם שובה ישראל עד ה' אלהיך (ד) נוראות בצדק תעננו אלהי ישענו (תהלים ס"ה ו'), (ה) ר' יודה בש"ר יצחק, נוראות שעשית עמנו בעולם הזה, בשביל ייסורין שאתה מביא עלינו בעולם הזה, ר' חגי בש"ר יצחק, נוראות שאתה עתיד לעשות עמנו בעולם הבא, בשביל ייסורין שאתה מביא עלינו בעולם הזה, מבטח כל קצוי ארץ (שם), אתה הוא בטחונן (ו) של בעלי זרועות, (ז) בשמך הן בטחין יוצאי דרכים, בשמך הן בטחין יוצאי בשריות (ח) וים רחוקים (שם), א"ל נמשלה תשובה בים, מה הים הוה לעולם הוא פתוח, כך (ט) שערי תשובה לעולם הם פתוחין, ונמשלה תפלה למקוה, מה המקוה הוה פעמים פתוח, פעמים נעול, כך שערי תפלה פעמים

הערות ותקונים.

(א) שונה, ה"ל הפטרת פ' האזינו שהיא שנת שנה, והש' האחרונה מסי' שד"ש, וזה סיום ה"ל הפטורות. (ב) אם יתקע, נכ"י פארמא וכרמולי, זש"ה אם יתקע, והנאמר הזה מונח צילקוט עמוס רמז תקי"ז גסס הפסיקתא, גם נמנורת המאור סימן רע"ז גסס הפסיקתא, ונבאשית חכמה שער התשובה פ"א (דף קכ"ג ע"ב ד' אמוס'). (ג) לבני ישראל, ז"ל לבית ישראל. (ד) נוראות נצדק, מונח גסס הפסיקתא צילקוט תהלים רמז תשפ"ט, ונמנורת המאור סימן רצ"ט ג"כ גסס הפסיקתא. (ה) ר' יודה בש"ר יצחק, כ"ה נכ"י אקספארד וכרמולי, ומונח צילקוט שם גסס הפסיקתא, אצל נכ"י פארמא נוראות נצדק יעניי אלהים [ז"ל תעננו אלהי] ישענו, ר' חנינא בר פפא שאל את ר' יודה בר יצחק מהו נוראות נצדק יעניי [ז"ל תעננו], א"ל נוראות שעשית כו'. (ו) של צעלי זרועות, נכ"י פארמא צטעות, על כל צעלי זרועות, וז"ל של כל צעלי זרועות. (ז) נצמך הן צוטחין יוצאי דרכים, נצמך הן צוטחין מפרשי ימים, כמו שהוא לנכון נכ"י אקספארד וצילקוט שם. (ח) וים רחוקים א"ל נמשלה כו', פה הסר וכ"ל ר' חנינא בר פפא שאל את ר' שמואל בר נחמני מהו וים רחוקים א"ל נמשלה כו', כמו שהוא נמדרש ש"ס מזמור ס"ה, ונכ"י אקספארד וכרמולי ופארמא, וכן צילקוט תהלים רמז תשפ"ט גסס הפסיקתא, ועיין הערה ה' שצ"י פארמא הנוסחא ר' חנינא בר פפא שאל כו', גם על ראש המאמר, ועיין מדרש דב"ר פ"ב מדרש איכה פ' סכותה, ותמצא נוסחאות שונות זו מזו, והכונה שדרש מלות וים רחוקים על החוטאים שהם רחוקים מהקצ"ה כמו הים הרחוק מן היבש, והקצ"ה הוא מצטעס. (ט) שערי תשובה לעולם הן פתוחין, עיין צ"ח דף כ"ט ע"א וברש"י ותוס', ונכ"י כרמולי נוסף פה, ואעפ"כ לא יחל אדם חובש נלבו אחטא ואשבו ואחטא ואשבו ויה"כ מכפר, אין מפסיקין צידו לעשות תשובה ואין יו"כ מכפר ע"כ, והוא ע"פ משנה יומא פ"ה ע"ב, האומר אחטא ואשבו, אחטא ואשבו, אין מפסיקין צידו לעשות תשובה, אחטא ויו"כ מכפר אין יו"כ מכפר ע"כ.

פעמים פתוחים, פעמים נעולים, מה המקוה הוה אדם מבקש לטבול ונמצא אביו או רבו שם ומתבייש והולך לו, אבל היום מפליג קימעה ויורד וטובל, (י) ר' ברכיה בש"ר ענן ב"ר יוסי, אף שערי הפלה לעולם פתוחין, (יא) ואתיא ביי דמר (יב) ר' יוסי בר תרליפא, (יג) עתים הן לתפלה, ובא דוד ופירש, ואני תפלתי כך ה' עת רצון (תרלים פ"ט י"ד), אמר דוד לפני חקב"ה, רבון העולם בשעה שאני מתפלל לפניך, תרא עת רצון, אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך (שם), (יד) חני בש"ר אליעזר, מקוה ישראל ה' (ירמיה יז י"ג), מה המקוה הוה מטטר את הטמאים, אף הקב"ה (טו) מטטר את ישראל, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להן, שובה ישראל עד ה' אלהיך.

(טז) וזה' נתן קולו לפני חילו (יואל ב' י"א), בראש השנה, (יז) כי רב מאד מתנהו (שם), אלו ישראל, כי עצום עושה דברו (שם), שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו, כי גדול יום ה' ונורא מאד (שם), זה יום הכיפורים ומי יכילנו (שם), (יח) ראמר ר' כריספא בש"ר יוחנן, שרשה (יט) פנקסיות הן, אחר של צדיקים גמורים, ואחר של רשעים גמורים, ואחד של בינוניים, אלה לחיי עולם

הערות ותקונים.

(י) ר' זכריה בש"ר ענן, כ"ה זכ"י פארמא, אלזל זכ"י אקספארד וכרמולי, ר' זכריה ור' חלזו בש"ר ענן ז"ר יוסי, וזילקוט תהלים רמז תשפ"ט חסר הסמס הזה, והמאמר הזה מוצא במדרש שו"ט מזמור ס"ה, ושם הנוסחא ר' זכריה ור' חלזו ורז ענן זר יוסף בש"ר חידו. (יא) ואתיא כ"י דמר, כ"י כמו דלמר ולשון ירושלמי הוא, והמאמר הזה מחזיקו למעלה לפני מאמר ר' זכריה והציף לר"ה ששערי תפלה פעמים פתוחים ופעמים נעולים, ובסיום המאמר אחר דברי ר' יוסי זר תרליפא, נא ר' זכריה לחלוק ולומר אף שערי תפלה פתוחין. (יב) ר' יוסי זר תרליפא, נאנה צירושלמי מכות כ"ב ה"ט, ושו"ט שם ומדרש איכה שם ז' סכותה, וזכ"י אקספ' כרמולי ופארמא ושו"ט, הג' זר תרליפא. (יג) עתים הן כ', זכ"י כרמולי ואני תפלתי כך ה' עת רצון, וכי עתים י' לתפלה, חלל אחר דוד לפני הקב"ה כ'. (יד) חני בש"ר אליעזר, משנה היא ציומא כ"ה ע"ז, אף שם חינו זשם ר"ח. ומוצא צמורת המאמר סימן רע"ז זשם הפסיקתא. (טו) מטטר את ישראל, צירושלמי סוף יומא מסיים, וכן הוא אומר חרקה עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טומאותיהם ומכל גלוּלִים טהר אתכם ע"כ, ולא דעתי מה הוסף הירושלמי הלא צמנה שם מוצא ג"כ הקרא הזה, ואולי מפני שהירושלמי רצה לסיים בדבר טוב. (טז) וזה' נתן קולו, התחלת המאמר הזה מוצא זילקוט יואל רמז תקל"ד, וצמורת המאמר סימן רנ"ג זשם הפסיקתא, ועל זה יסד ר' מנחם צרני מכיר צפוט אשחר אל אל, לשנת תשנ"ה: "טלחים שזנו לאצנים ליחיד להללו, וה' נתן קולו לפני חילו" וראיתי צמורתהם סדר תפלת ר"ה צענין התקיעות (ד' פראג דף פ"ג ע"ד) כתב ח"ל: ושמעתי כי רז"ל אמרו צענין זה, על מה שאמר הכתוב וה' נתן קולו לפני חילו כי רז מחד ומתנהו כי עלום עושה דברו כי גדול יום ה' ונורא מאד מי יכילנו, נתן קולו ביום ר"ה לפני יו"כ כי גדול יום ה' ונורא מאד זה יו"כ ע"כ, והמאמר שזמע הוא צפסיקתא שלפנינו, וזכ"י כרמולי (דף כ"ד ע"א) י' לפני המאמר הזה מאמר אחר גדול וראשיתו הוא, יתצרך שמו של מלך מלכי המלכים שהוא שזמע תפלה עדיך כל זשר יצולו כ', וסופו כי ביום הזה יכפר עליכם לטהר אתכם, אח"כ יצא אחריו מאמר אחר גדול, לעולם ה' דצרך נצח זשמים, חני משום ר"ח דחני צתקיעתא דרז כ', והוא מראש פסקא דר"ה אשר נאמט ממקומו צטעות (עין פסקא ר"ה הערה ז') ואח"כ נצח שם על מכונו המאמר שלפנינו וה' נתן קולו. (יז) כי רז מחד ומתנהו כ', זכ"י פארמא כי רז מתנהו חלו המלאכים שחלמדים על ישראל זכות וחובה, כי עצום עושה דברו חלו הצדיקים שזין מענימין כחן כדי שיעשו רצונו, ועפ"י יסד הפייטן לשנת תשנ"ה, צפוט אשחר אל אל, מתנהו צמורה אשר כח מענימים עזום. (יח) דל"ר כריספא, מוצא צירושלמי ר"ה פ"א ה"ג, וצנצלי ר"ה ט"ז ע"ז הוא זשם ר' כרוספדלי, וזכ"י פארמא חסר המאמר הזה, ועפ"י יסד הפייטן צסלוק אשר מי יעשה כמעשך, ליום ז' דר"ה, והיום יפתחו שלש פסרים מוקדים. (יט) פנקסיות, מלה יונית πινυαξ פי' לוח וספר ומורגל צדד"ל. (כ) רגז ואל מחטא, מוצא

עולם (רניאל י"ב ב'), אלו צדיקים נמורים, ואלו לחרפות ולדראון עולם (שם), אלו הרשעים ימחו מספר חיים, ועם צדיקים אל יכתבו (תהלים ס"ט כ"ט), ימחו מספר אלו הרשעים. חיים אלו הצדיקים ואם צדיקים אל יכתבו, אלו הבינונים, שנתן להם הקב"ה עשרה ימים, שבין ראש השנה ליום הכיפורים, אם עשו תשובה נכתבים עם הצדיקים, ואם לאו נכתבים עם הרשעים, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להם, שובה ישראל עד ה' אליה.

(כ) רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם (כא) (תהלים ד' ה'), ר' יעקב בר אבינא ורבנן, ר' יעקב בר אבינא אמר, ארגזו יצרך ואל יחמיאך, (כב) ורבנן אמרין (כג) אכופס יצרך ולא תבא לידי חטא, (כד) תני בשור אליעזר (כה) מקוה ישראל ה' (ירמיה י"ז י"ג), אמר הקב"ה לישראל, אני אמרתי לך, שתהא מתפלל בבית הכנסת שיש בעירך, ואם אין את יכול להתפלל בתוך בית הכנסת שיש בעירך, (כו) התפלל בתוך שרך, ואם אין את יכול להתפלל בתוך ביתך, התפלל על מטהך, ואם אין את יכול להתפלל על מטהך, הררך בלבבך, ודומו סלה (תהלים שם) (כז) א"ר יודן דום מאותה עבירה שיש בידך, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להם, שובה ישראל.

(כח) זבחי אלהים רוח נשברה (תהלים נ"א י"ט), זבדי בן לוי, ור' יוסי (כט) בר פייטוס, ורבנן, חד אמר, אמר דוד (ל) לפני הקב"ה, רבון העולמים אם את מקבלני בתשובה, יודע אני ששלמה בני עומר, ובונה בית המקדש, ובונה את המזבח, ומקריב עליו כל הקרבנות, מן הדין קרא לב נשבר וגדלה וגוי היטיבה ברצונך את ציון וגו' אז תחפזו זבחי צדק (שם י') וחרינא אמר, מנין לזה שהוא עושה תשובה שהקב"ה מעלה עליו, כאלו הוא עולה לירושלים, ובונה את המזבח ומקריב עליו כל הקרבנות, מן הדין קרא לב נשבר וגדלה (שם), מה כתוב בתריה היטיבה ברצונך את ציון אז תחפזו זבחי צדק (שם), ורבנן אמרי מנין לזה שהוא עובר לפני התיבה, שהוא צריך להזכיר בנין בית המקדש, (לא) וקרבנות, ולשוח

הערות ותקונים.

מונח צילקוט תהלים רמז תרכ"ז צ"פ זה, ונמדרש תהלים מזמור ד', ונמדרש סוף רות דבא. (כא) ר' יעקב בר אבינא, כ"ה צכ"י אקספארד פארמא וברמולי, אצל צילקוט שם א"ר אליעזר, ונמדרש תהלים א"ר אחא ונמדרש רות ר' יעקב בר אבינא. (כב) ורבנן אמרין, צילקוט ונמדרש תהלים ורז אמר. (כג) אכופס יצרך, צכ"י אקספארד וברמולי, אכופס יצרך, ונמדרש תהלים וילקוט אכופס יצרך, וצכ"י פארמא רגזו ואל תבא לידי חטא, ומלת אכופס אין לה שם. (כד) תני גז'ר אליעזר, כ"ה צכ"י אקספארד וברמולי, ונמדרש תהלים צ"ר אחא בר יעקב, וצילקוט משום ר' אליעזר בן יעקב. (כה) מקוה ישראל ה', אמר הקב"ה לו, כ"ה צכ"י אקספארד וברמולי, ופארמא, אצל נמדרש תהלים וצילקוט שם, מה המקוה הזה מעלה את הטמאים אף הקב"ה מעלה את ישראל, ומי ראוי לילך אצל מי, הוי אמור הטמא צריך לילך אצל המקוה ולטבול בו, כך אמר הקב"ה לישראל אתי אמרתי לך שתהא מתפלל בו, וכן יש לתקן צפסיקתא לבינו. והנה צפסיקתא ונמדרש שם מונח אזהרה דירמיה שאלמר בו מקוה ישראל ה', אצל התויט סוף יומא כתב שכוונת המענה על קרא דירמיה י"ד ח', מקוה ישראל מושיעו צעת דרה, ולפי זה הניה כן הנאח הרי"ש ציומא פ"ה ע"ג. (כו) התפלל בתוך שרך, א"ר חסר, ואם אין את יכול להתפלל בתוך שרך התפלל בתוך צדק. (כז) א"ר יודן, עיין נמדרש ש"ג הוספת דברים. (כח) זבחי אלהים, מונח צו"ר פ"ו וצילקוט תהלים רמז תשס"ו צ"ס ור', ונמנורת המאור סמ"ן רפ"ג צ"ס וצ"ס הפסיקתא. (כט) בר פייטוס, צכ"י אקספארד בר פייטוס, ונסמך הדורות פטוס, וצכ"י ברמולי חסרים שתי המלות האלה, וצו"ר פטוס וע"ס הוא, ונמנורת המאור בן פנחס, וצכ"י פארמא נאמר רק. ר' יוסי ורבנן. (ל) לפני הקב"ה, מכאן עד יקבלני חסר צכ"י פארמא, וצו"ר אמר דוד לפני הקב"ה אני כבשתי את יצרי ועשיתי תשובה לפניך אם אמה מוקבלני בו. (לא) וקרבנות ולשוח, פ' המ"כ צו"ר ולשוח להשתחות, ועיין ירושלמי תענית פ"ה ה"ג, צ"ש שאלם עומד ומתפלל

פסקא כ"ד.

דרשו.

(א) דרשו ה' בהמצאו, (ישעיה נ"ה ו'), ודוד אמר דרשו ה' ועונו בקשו פניו תמיד (דהא יו' י'), למה אמר בקשו פניו תמיד, ללמדך שהקב"ה פעמים נראה, ופעמים אינו נראה, פעמים שומע, ופעמים (ב) אינו שומע, (ג) פעמים נדרש, ופעמים אינו נדרש, פעמים מצוי, ופעמים אינו מצוי, פעמים קרוב, ופעמים אינו קרוב, כיצד, נראה למשה שנאמר ודבר ה' אל משה פנים אל פנים (שמות ל"ג י"א), חזר ונעלם ממנו, כשאמר לו הראני נא את כבודך (שם שם י"ח), וכן נראה לישראל בסיני, שנא' ויראו את אלהי ישראל (שם כ"ד י'), ואומר ומראה כבוד ה' באש אוכלת (שם שם י"ז), חזר ונעלם מהם, שנא' וגשמרתם מאד לנפשותיכם כי לא ראייתם כל תמונה (דברים ד' ט"ו), (ד) ואומר קול דברים אתם שומעים ותמונה אינכם רואים, (שם שם י"ב), וכשהיו ישראל במצרים, כתיב וישמע אלהים את נאקתם, (שמות ב' כ"ד), כיון שחמאו, ולא שמע ה' בקולכם ולא האזין אליכם (דברים א' מ"ה), ענה לשמואל במצפה, שנאמר (ה) ויצעק שמואל אל ה' ויענהו ה' (ש"א ז' ט'), חזר ולא ענהו, שנא' ויאמר ה' אל שמואל עד מתי אתה מתאבל (ו) על שאול ואני מאסתיו ממלך על ישראל (ש"א י"ז א'), ענה לדוד, שנא' דרשתי את ה' וענני (תהלים לד ה'), חזר ולא ענהו, ויצא דוד צום ובא ולן ושכב ארצה (ש"ב י"ב ט"ז), ובזמן שישאל עושין תשובה מצוי להם, שנאמר ובקשת משם את ה' אלהיך ומצאת כי תדרשנו בכל לבבך ובכל נפשך (דברים ד' כ"ט), ובזמן שלא עשו תשובה, כתיב בצאנם ובבקרם ילכו לבקש את ה' ולא ימצאו וגו' (הושע ה' ו'), פעמים קרוב, שנאמר קרוב ה' לכל לקוראיו (תהלים קמ"ה י"ח), פעמים אינו קרוב, שנאמר (ז) רחוק מרשעים ה' (משלי ט"ז כ"ט).

כתיב ישא ה' פנים אליך (במדבר ו' כ"ו), וכתיב אשר לא ישא פנים (דברים י' י"ז), (ח) עושה תשובה נושא לו פנים, יכול לכל ת"ל אליך, ולא לאומה

הערות ותקונים.

(א) דרשו, הוא אות ד' מסימן ט"ש, ועיין בתוס' מגילה ל"ה ע"ז ד"ה ר"ח שכתנו לעולם שזו אשית נחתם נזנים דהיינו שנת שלפני ר"ה לפי שהיה סוף הנחמות, ודרשו נזנס גדליה, וזונה נזנת שלפני י"ח, וכשיש שנת צ"ז לסוכות אז היו דרשו נזנת שלפני י"ח, משום דכתיב זיה דרשו ה' בהמצאו, והיינו ציוני תשובה כו', עכ"ל. ועיין ש"ע ח"י סוף סימן תכ"ח. והנה הפסקא הזאת תסרה נכ"י הרעד"ל ואקספארד ופארמל. גם איננה מובנת צריך ולא צילקוט, אך מנחתים נכ"י כרמולי ומשם העתקתה, גם מנחתים אותה כולה נתנחומא פ' האזינו פ' הנזר תמים פעלו. (ב) אינו שומע, נתנחומא אינו רוצה לשמוע. (ג) פעמים דרש, חסר לפני זה פעמים עונה ופעמים אינו עונה, כמו שהוא נתנחומא, והשמעת העתיק היא כי אח"כ במקראות שזכיר לראיה על כל אחד הציא ראה גם על זה, ענה לשמואל במצפה כו'. (ד) ואומר קול דברים כו', כ"ה נתנחומא שם, ובשנים נהסך הסדר, כי המקרא הזה הוא מוקדם בפרשה, לפני וגשמרתם מחד וגו', לכן ראוי להקדימו שנאמר קול דברים וגו' ואומר וגשמרתם וגו'. (ה) ויצעק שמואל כו', כ"ה גם נתנחומא ובשנים צ"ל ויצעק שמואל אל ה' צעד ישראל ויענהו ה'. (ו) על שאול, כ"ה גם נתנחומא וצ"ל אל שאול. (ז) רחוק מרשעים ה', צ"ל רחוק ה' מרשעים. (ח) עושה תשובה נושא לו, כ"ה נתנחומא שם, אבל נתנחומא נשא פ' כה תזכרו, מתוך הסתירה הזאת צלוקן אחר, ישא ה' פניו אליך וכתוב אחד אומר אשר לא ישא פנים, הא כיצד עשה תשובה עד שלא נחתם גזר דין ישא ה' פניו כיון שנתתם גזר דין אשר לא ישא פנים, ע"כ. וכ"ה בריה דק"י ע"ז וי"ח ע"א, אך פה נתנחומא עז את הדרוש ההוא, כי הלך מנישרים אחרי הפסיקתא אשר העתיק בדבריו מונטה, ולא נטה מונטה ימין ושמאל, ובמדרש נז"ר פ' נשא פי"א דורש על הכתוב ישא ה' פניו צלוקנים

אומים

שובה

ולשון, מן הרא ברכתא, (לב) ושכון בציון עירך, (לג) ויעברוך בנגיד בירושלים, (לד) א"ר אבא בר יוחנן, כל שפסול בבהמה באדם, בבהמה פסל, עורת או שבור או תרוץ או יבלת (ויקרא כ"ב כ"ב), הכשיר באדם, לב נשבר ונדכה (תהלים שם), א"ר אלכסנדר (לה) אם הדיוט משתמש בבלי שבור גנאי הוא לו, אבל הקב"ה אינו כן, אלא כל שימושיו כלים שבורים, קרוב ה' לנשברי לב (תהלים ל"ד י"ט), הרופא לשבורי לב, (שם קמ"ז ג'), לב נשבר ונדכה (שם ג' י"ט), לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להן, שובה ישראל.

(לו) הן אל ישגיב בבחו ומי כמורו מורה (איוב ל"ז כ"ב), א"ר ברכיה (לו) לשון יוני הוא, שקורין לאחד הן, אחד אלהינו ישגיב בבחו, שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו, מי כמורו מורה לחטאים שיעשו תשובה, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר להן, שובה ישראל.

(לח) טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כ"ה ח'), (לט) שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, (מ) א"ל הנפש החוטאת היא תמות (ויחזקאל י"ח ד'), שאלו לתורה חוטא מה עונשו, א"ל יביא אשם ויתכפר לו, הה"ד ונרצה לו לכפר עליו (ויקרא א' ד'), שאלו לדקב"ה חוטא מה עונשו, א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך (תהלים כ"ה ח'), (מא) בני מה אנא בעי מנכון דרשוני וחיו, (מב) א"ר פנחס למה הוא טוב שהוא ישר, למה הוא ישר שהוא טוב, על כן יורה חטאים בדרך, שהוא מורה להן דרך, שיעשו תשובה, לפיכך הושע מזהיר את ישראל ואומר שובה ישראל.

מכסה

הערות ותקונים.

ומתפלל נרץ לשון זכול. (לב) ושכון בציון, זכ"י אקספארד כרמולי ופארמא, נאמר רצה אלהינו ושכון בציון, וצו"ר רצה אלהינו שכון בציון מהרה יעבדוך בנגיד, מזה נראה שנגזק הש"ע היה להם נוסחאות שונות, עיין תולדות הקליר הערה כ'. (לג) ויעבדוך זאת היא הראיה על זכירת קרצנות, אולם על לשון חין ראיה, ואולי יש לומר דכיון שמסיים זכרה זו מתחיל צמודים ושמה כדאיתא זכרות ל"ד ע"א, וצו"ר סיים אית דנשי משמענא מן הדא זנתי אלהים רוח נשזרה, וע"ש זמ"כ שכתב כלומר נרץ להזכיר זנתי אלהים וגם היא רוחו נשזרה לשון ולהשתחוות. (לד) א"ר אבא בר יוחנן, נשנה צו"ר שם, ומונא נחמא שערס לר"י גיאות, המכונה שער עומה (דף מ"ו) ומונא נחמא (קע"א ע"א), וכן מונא נחמא חיים מרצונו אהרן הכהן מלובל, ה' ר"ה אית כ"ה, ועיין בן יוחאי מענה קל"צ סימן נ"ג. (לה) אס הדיוט משתמש בו, על זה נוסדו דברי הפייטן, ר' מנחם נרבי מכיר, לשנת תשונה נפיוט אשחר אל אל, כללי זנחיו רוח נשזרה ונדכאים לו הקשינו, כבוד שמושי כלים שבורים שזכו חשנו. (לו) הן אל ישגיב, מונא זילקוט חיוז רמז תתק"כ. (לז) לשון יוני היא, זל"י פי' אחת, עיין מה שהעירתי לעיל פסקא שור או כבז הערה ע"ג. (לח) טוב וישר ה', נשנה צירושלמי מכות פ"ב ה"ה. ומונא זילקוט תהלים רמז תש"ב נחמא ד"א טוב וישר ה' בשם המדרש, ולפניו נצדק תהלים תזמור כ"ה נשמע המחמיר נטעות, אך תחלתו וסופו נשארו, טוב וישר ה' על כן יורה חטאים] שהוא מורה חטאים בדרך שיעשו תשובה, וזילקוט יחזקאל רמז שניח מונא המחמיר הזה בשם הפסיקתא. (לט) שאלו לחכמה, עיין בקרנן עדה צירושלמי שם. (מ) א"ל הנפש החוטאת, פה חסר וכנ"ל א"ל חטאים תרדף רעה (משלי י"ג כ"א), שאלו לנבואה חוטא מה ענשו, א"ל הנפש החוטאת היא תמות, ונחמא לנכון צירושלמי שם, וזכ"י אקספארד וזילקוט תהלים ויחזקאל שם, וזכ"י פארמא חסר עוד יותר, שאלו לחכמה חוטא מה עונשו א"ל יביא אשם. (מא) בני מה אנא בעי מנכון דרשוני וחיו, המלות האלה ליחא צירושלמי וזכ"י אקספארד וזילקוט, ולעיל בראש הפסוק תמצא דרשוני וחיו (עמוס ה' ד') עמא מה אנא מנכון נעי, דרשוני וחיו, והמחמיר הזה מונא נחמא שערס לר"י גיאות ה' תשונה דף מ"ו וכתב שם הרב צעל יצחק ירנן, מקום המחמיר הזה לא מלאתי עדין, ובאחרות חיים ה' ר"ה הוצא כן בשם המדרש. (מב) א"ר פנחס, צירושלמי שם הוא נהתחלת המחמיר, ומונא נחמא המאור סי' רע"ה בשם הפסיקתא.

מכסה

(מג) מכסה פשעיו לא יצליח (משלי כ"ה י"ג), (מד) ר' סימא ור' יהושע בן לוי בש"ר שמעון בן חלפתא, כל הנטיעות את מכסה את שרשיהן והן משביחות, האגוז הזה את מכסה שרשיו ואינו משביח, ללשמים שהוא יודין לפני (מה) הקוסטניר, כל זמן (מו) שהוא מתרים הוא לוקה, הודה הוא (מז) נוטל פרקולה, הודה (מח) הוא נוטל דימום, הדיד מכסה פשעיו לא יצליח ומורה ועוזב ירוחם, (מט) א"ר יצחק ומורה על מנת ועוזב ירוחם, לפיכך הושע מזוהר את ישראל ואומר, שובה ישראל.

מפרי פי איש (נ) ישבע במנו (משלי י"ח י"ט), (נא) וישב ראובן אל הבור (בראשית ל"ז כ"ט), (נב) ר' אלעזר ור' יהושע ורבנן, ר' אלעזר אומר, בשקו

הערות ותקונים.

(מג) מכסה פשעיו, מוצא צילקוט משלי סוף רמז תתקס"א צסס הפסיקתא, וצילקוט תהלים רמז תתל"ד צלי ציון פסיקתא. (מד) ר' סימא, צכ"י אקספארד פארמא וצילקוט משלי ר' סימון, וצילקוט תהלים מתחיל ריב"ל כו'. (מה) הקוסטניר, מוצא צערך ערך קסטנר צסס פסקא דזוכה, וכחז המוספי פי' צל"ר Quaeationarius דין החוקר וטור המעגש צסורים את המחויבים ע"כ, וכן תראה צפסיקתא רצתי פסקא כי תשא אחר המלך לכו שאלו את ראשו שמוע הקוסטניר ונטלוהו לתוך את ראשו, וצמדרש צמ"ר ספ"א כלדס האומר לקיסטנר סז רישיה דפלן, וצדנרים רצה פי', צל הקוסטנר ליתן את הקרצ על צוארו, וצדפוס אומטערדלס צטעות הקוסטנר, והאמר 'ההוא נובע מירושלמי צרכות כ"ט ה"א, וגם שס צטעות קוסטניר, ונאמר לנכון צמדרש חזית פי' צוארך כמגדל השן, וכן הוא צמדרש שו"ט מוזמר ד', ולדעתי ג"כ מזה צמדרש וי"ר פליה, משל למקום אדרימון [צ"ל אדרימון] שהוא מצב צניסות, מה עשה המלך הושיב צו קוסטניר צסל לשמור, צ"ל קוסטניר, לא כמו שכתב המ"כ קוסטניר פי' הערך ציון וצמטראות לשמירה מעליה עכ"ל, כי מלמד אשר הערך לא. הציא את המאמר הזה, רק צערך קסטנר הציא מלת צמטרא וצפרס אותה צל"ר מצנר, מלמד זה מה ענין הושיב צו על צנינים וצמנרים, וצמדרש חזית פי' אל גנת אגוז הושיב צו כוסטניר, צ"ל כוסטניר, וצילקוט צתקותי רמז תריע הציא דברי וי"ר הושיב המלך קוסטניר, הצלע הרי"ג אחר הניין וצ"ל קוסטניר. (מו) שהוא מתרים הוא לוקה, כ"ה צכ"י אקספארד פארמא וצילקוט, והוא מלשון חז"ל שנת דף ל"ז ע"כ, תפיס תירום אמתא, פירש"י ד"ה תירום, פסע והתפרס ע"כ, וצטנר ח"ל הציאה. (מז) נוטל פרקולה, אח"ז חסר [אצל הקצ"ה אינו כן אלא עד שלא הודה הוא נוטל פרקולה] הודה הוא נוטל דימום, וחסר מן פרקולה עד פרקולה, ונאמר לנכון צכ"י אקספארד כרמולי ופארמא, וצילקוט משלי רמז תתקס"א ותהלים רמז תתל"ד, וצכ"י כרמולי צמקום נוטל דימום נאמר נוטל שגר, וצכ"י פארמא חסרים המלות הודה הוא נוטל דימום, ועיין ערוך ערך פרקלה שצפרס צדיון, ולדעתי צ"ל ספקולא, והוראות המלות ספקולא ודימום, צארתי לעיל פסקא ויהי צשלת הערה קס"א, שאוראת ספקולא היא עונש, ופי' דימום סליחת עון וצזה כוונת המאמר צרורה וללולה, שאלל שופט ציד אס יודה הוא מקבל עונש, אולם אצל הקצ"ה נהפוך הוא, אס אינו מודה וענש הוא נוטל עונש, אצל משהודה ומתחרט הוא מקבל סליחה וכפרה. (מח) הוא נוטל דימום, מוצא צערך ערך דימום ז' צסס פסקא דזוכה. (מט) א"ר יצחק, צכ"י אקספארד א"ר יודן, וצכ"י פארמא ור' יודן אחר, והמלות על מנת חסרים שס. (נ) ישבע צטנו, צ"ל תצבע, כמו שהוא צקרא, וצכ"י אקספארד וכרמולי, מפרי פי איש ישבע טון, והוא המקרא צמל"י יצ"י, וצכ"י פארמא חסר מכלן עד כי לא מתצבות, וצילקוט הושע רמז תקי"י מוצא צסס הפסיקתא זס"ה מפרי פי איש ישבע [צ"ל תצבע] צטנו, זה ראובן וישז ראובן אל הבור, ח"ל הקצ"ה אתה צקש כו', דלג מראש המאמר לדברי צנן, והצמיט דברי ר"א ור' יהושע, וכן הציא גם האצנצנאל צהושע א' (דף רכ"ה ע"ג) מאמר הפסיקתא צמסרון דברי ר"א ור"י, כי עינו לא ראתה את הפסיקתא, אך העתיק דבריה מתוך הילקוט כאשר דצברתי ע"ז צמנא, גם מה שהציא שס צדף רכ"ג ע"ג את הפסיקתא, כוונתו למאמר שלפנינו. (נא) וישב ראובן, צכ"י אקספארד וכתיב וישב ראובן, וצילקוט הנוסחא זה ראובן וישב ראובן וגו', וכן יש לתקן צפסיקתא, וכוונת

בשקו ובתעניתו היה עוסק על אותו מעשה שאירעו ולא ניספה, וכיון שנפנה משקו ומתעניתו, בא והציץ בבור, והנה אין יוסף בבור ויקרע את בגדיו, (שם) ו' יהושע אומר מרחות של בית היתה מושלכת עליו, וכיון שנפנה ממרחות של בית, בא והציץ בבור, והנה אין יוסף בבור, ורבנן אמרו אמר לו הקב"ה אתה בקשת למחור ברא חביבא לאבוי, חייך שבן בנך מחזיר את ישראל לאברהם שבשמים, ואיזה זה הושע, דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי (הושע א' א'), וכתוב בארה בנו אשר הגלה (נג) פלאסר מלך אשור, (דה"א ה' ו'), ולמה נקרא שמו בארה, שהיה בארה של תורה, ולמה סת בארה בגולה, בשביל שיחזרו עשרת השבטים בתשובה, ולמה סת משה במדבר, בשביל שיחזרו דור המדבר בזכותו, איר ברכיה א"ל הקב"ה אתה פתחת בתשובה תחלה, חייך שבן בנך בא ופותח בתשובה תחלה, שובה ישראל.

כי לא מחשבתי מחשבותיכם (ישעיה נ"ה ח'), (גר) לליסטים שהוא נידון לפני (נה) הקוסטניר, בתחלה הוא קורא (נו) אנגלין שלו, (נו) ואח"כ הוא נותן פרקולה, ואחר כך הוא יוצא ליהרג, אבל הקב"ה אינו כן, אלא בתחלה הוא קורא אנגלין, ועתה יוסיפו לחטוא ויעשו להם מסכה (הושע י"ג ב'), ואח"כ הוא מכה אותם, הוכה אפרים שרשם יבש (שם ט' יו'), ואח"כ הוא נותן להם כמס, צרור עון אפרים צפונה חטאתו (שם י"ג י"ב), ואח"כ הוא נותן להם פרקולה, תאשם שומרון כי מרתה באהיה (שם י"ד א'), ואח"כ הוא מחזיר בתשובה, שובה ישראל.

מה כתיב למעלה מן הענין תאשם שומרון כי מרתה, (הושע י"ד א') וכתוב בתריה שובה ישראל, (שם שם ב') ר' אלעזר בש"ר שמואל בר נחמני, למדינה

הערות ותקונים.

וכונת הדורש מפרי פי איש ישנע בטנו זה ראובן, על סיום המאמר ורצון אמרי. (גב) ר"א ור"י ורצון, מונח צנ"ר ס"פ פיד, אך מאמר ר' יהושע חסר, וכן הנוסחא שם ר"א אומר לשקו ולתעניתו כשנפנה הלך והצץ לאותו צור, הו"ד ויש צנ"ר ראובן אל הצור, ואח"כ מתחיל מאמר רצון, אחר לו הקצ"ה כ', וזה משגת המעתיק שדגל ממלת צור עד מלת צנור צסוף דברי ר' יהושע, אלץ צילקוט ויש רמז קל"צ הצי"ח המאמר צסם מדרש צ"ה, ודברי ר' יהושע נחזיקו, אך מלת "ורצון אמרי" חסרים בו, כמו שחסרים צנ"ר כי המאמר שם מקוטע בראשיתו ומתחיל אחר לו הקצ"ה, וצמורת המאמר סימן רע"ו מצי"ח מאמר צ"ר צחסרון דברי ר' יהושע, וחסרון מלות ורצון אמרי, ורש"י צנראשית ל"ז כ"ט הצי"ח דרשת ר"א ור"י, וצי"ע שם הצי"ח דרשת ר"א. (נג) פלאסר, צ"ל תלגת פלאסר (גר) לליסטים, מונח צילקוט הושע רמז תקל"ב ד"ה ד"א שניה ישראל משל לליסטים, והצי"ח פסיקתא חסר שם ע"י שגגת המעתיק אשר ראש הצי"ח פסיקתא רצתי צרמז שלפני זה, ותש צסם המאמר הזה הוא משם, ולא ידע שרמז תקל"א הוא מפסיקתא רצתי פסקא שניה פמ"ד, גם ראש רמז תקל"ב הוא משם (צדפוס צרעסלוי"ח אות ה'), וכן המאמר אדם הולך לכנז הוא מפסיקתא רצתי (אות ט') אלץ המאמר הזה, ד"א שניה הוא מפסיקתא דין שלפניו. (נה) הקוסטניר, עיין לעיל הערה מ"ה. (נו) אנגלין, כ"ה גם צכ"י פארמא, אך מלת קורא חסרה שם, וצכ"י אקספארד אנגלין, וצכ"י כרמולי אנגלין, וצ"ל צכלס אלוגין, והמלה רומית Elogium ופי' תעודה וזכרון מעשים (ציניגס), עיין מופסי ערך אלוגין, וצילקוט הושע רמז תקל"ב אילגין, וצנ"ר ר"פ כ"ה אין הקצ"ה כפרע מן הרשעים עד שהיה קורא אנגלין שלסם מלמעלן, צ"ל אלוגין, וצאיהם רצתי פ' נשקד עול פשעי, בשעה שזמעתו שאלונגין שלי נקרא מלמעלה, צ"ל אלוגין, והמלה נכונה צתחומא שלה הכיח המלך האלוגין וחיבו מפי, וצמ"ר פט"ו אס תעלו לפני צציה אעציר אילוגין שלסם, וכן צמ"ר פל"א, משל לאחד שהיה אלוגין שלו נקרא לפני הדיין. (נז) ואח"כ הוא נותן פרקולה, חסר וצ"ל ואח"כ הוא מכה אותה, ואח"כ הוא נותן לו כמס, אח"כ הוא נותן פרקולה, כמו שהוא צכ"י אקספארד וכרמולי ופארמא וצילקוט הושע שם, ומונח צערך ערך פרקולה, וצערך כמס צסם הפסיקתא, והוראת מלת כמס לא נלה לנו, והרמ"ל חרמיה

קס

שובה

(נח) למדינה שמרדה למלך, ושלח לה המלך (נט) פרומלכום אחד להחריבה, והיה אותו פרומלכום בקי ומיושב, א"ל (ס) מלו לכם זמן, שלא יעשה לכם המלך, כמו שעשה למדינה פלוגית ולכל (סא) חברותיה, כך אמר הושע לישראל בני עשו חשבה, שלא יעשה לכם הקב"ה כמו שעשה לשומרון ולחברותיה.

אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים, אם אנו עושין תשובה מקבלנו אחה, א"ל תשובתו של קין קבלתי, ותשובותיכם איני מקבל, (סב) שגזרה עליו גזירה קשה, הה"ד כי תעבוד את האדמה לא תוסף תת כחה דך נע ונר תהיה בארץ (בראשית ר' י"ב), וכיון שעשה תשובה נמנעה ממנו חצי גזירה, ומנין שעשה תשובה, ויאמר קין אל ה' גדול עוני מנשוא (שם שם י"ג), ומנין שנמנעה ממנו חצי גזירה, ויצא קין מלפני ה' וישב (סג) בארץ נוד קדמת ערן, (שם שם ט"ו) בארץ נע ונר אין כתיב כאן, אלא בארץ נוד, (סד) מהו ויצא, ר' יודן בש"ר אייבו אמר, יצא (סה) כמפשיל דברים לאהוריו, ובגונג דעת העליונה, ר' ברכיה בש"ר אלעזר בר שמעון, (סו) יצא כמפיים וכמרימה בבוראו, (סז) ור' הונא

הערות ותקונים.

תרגמה אויפהייפן, מנלי דעת. (נח) למדינה שמרדה, מוצא נילקוט הושע רמז תקל"ב, ונספרי ריש זלק, כינא לא חומר תאש שומרון כי מרתה צלחיה, ואומר שזה ישראל עד ה' להפך, וכי מה ענין זה לה, משל להפך למדינה שמרדה על המלך כו'. ומוצא נילקוט ואר"ה רמז קע"ה, והושע רמז תקי"ז צס הספרי, ונרש"י הושע י"ד ז' ג"כ צס הספרי. (נט) פרומלכום, זכ"י אקספארד פורמלכום, זכ"י פארמא פרמלכום, זכ"י כרמולי פורמלכום, וזכ"ל פולמרכום כמו שהוא נספרי ריש זלק, ונילקוט הושע רמז תקי"ז ותקל"ב, ונרש"י הושע שם, ומוצא נילקוט ערך פולמרכום, ח"ל צמלגת חיכה [הוא נפתחתא חכור את צוראך] לשם כרים פולמרכום, נפסקא דשנה, שלח המלך פולמרכום. אחד להחריבה ע"כ. והמלה יונת *πολεμάσσης* ופי' שר צבא, וכ"כ המוספי, וכבר העירוני צמלמרי מחקרי מלין [ישרון ח"ג נד ק"ה] על דברי הספרי האזינו פסקא חמלת נקד, עם חלז כליות [ל"ל כרים] אלו כלים רקים שלהם שז"ל פלימרכום, אך נשתצשה המלה מחסרון דעת המעתיקים, והוא כמו דרשת המדרש חיכה ששתצתא, לשם כרים פלימרכום. (ס) טלו לכם זמן, זכ"י פארמא וכרמולי טלו לכם ענה, ונילקוט הושע רמז תקל"ב חסרה מלת זמן, ונספרי ריש זלק טלו לכם ימים, ואין ספק שזיה כחזב טלו לכם ימים, ר"ל זמן ואח"כ נשמטה הי"ד ונשאר ימים, ונילקוט הושע רמז תקי"ז צס הספרי, המתין להם ימים אמרו להם הזרו צכס. אחרי כתבי זאת ראיתי צר"ה הושע י"ד ז' שהניא דברי הספרי עם התקון כמו שזעתי, טלו לכם ימים, וזכ"י אקספארד טלו לכם ימים ז"ל ימים. (סא) חזרותיה, זכ"י פארמא וכרמולי ואקספארד ונספרי נוסף, ולאפרכיא פלוגי ולחזרותיה. (סב) שגזרה עליו גזירה קשה, עיין צו"ר פי' זו פי', ר' יהודה ור"ל, ר"י חומר תשובה עושה מחסה ותפלה עושה הכל, ריב"ל חומר תשובה עשה את הכל ותפלה עשה מחסה, על דעתיה דר"י תשובה עושה מחסה ומי אחת למד מקין שגזרה עליו גזרה קשה כו'. (סג) צלחן נוד, דורש נוד, מלשון נע ונר, ויען חסרה מלת נע, נראה שנמנעה ממנו חצי גזירה. (סד) מהו ויצא, מוסב על הכתוב ויצא קין מלפני ה', והנאמר הזה ישנו גם בצ"ר פכ"ז, וצו"ר פי', אך שם צו"ר הנוסחא ד"ה ויצא קין, המלות ד"ה טעות הן ור"ה למחקו. (סה) כמפשיל, כ"ה זכ"י אקספארד כרמולי ופארמא, וצ"ר הפשיל דברים לאחוריו ויצא מדעת העליונה, ופי' המ"כ השליך דברי הש"י לאחוריו ולא השגיח בהן ויצא כגונג כו', שאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי ע"כ, וצו"ר הפשיל צנדיז ז"ל דצוריו. (סו) יצא כמפיים, וכ"ה זכ"י אקספארד וצכ"י פארמא וצ"ר שם יצא כמפרים, וזכ"י כרמולי חסר מלשון עד ר' חנינא בר פפא, והערך ערך מפרים הניח המאמר וצ"ר, וכתב המוספי אולי כמפיים פי' כמחלק ע"כ, וצמ"כ פי' גם כן, והניח גירסת הילקוט [נראשית רמז ל"ח] יצא כמערים וכמראה [ז"ל וכמראה] צנורא, וציפית פי' שמראה עצמו עניו וחסיד כחזיר מלשון כי מפרים פרסה כו', ומה רב הדומק הזה, והנה גם צו"ר פי' הנוסחא יצא כמערים וכמראה צנורא, כאשר היתה הגי' לפני הילקוט גם בצ"ר, והמ"כ צו"ר שם כתב, ה"ג נילקוט פי' נראשית יצא כמערים וכמראה

חשובתן של אנשי ענתות קבלתי, ותשובותיכם איני מקבל, שנגזרה עליהן גזירה קשה, הה'ר (עו) לכן בה אמר ה' על אנשי ענתות ונו' לכן בה

ומומרה והכי מוכח צ"ר פכ"ז דגרסא שם כמפרים צ"ל כמפרים, לכן יש לתקן
 בפסיקתא שצ"ל כמפרים. (סז) ור' הונא זש"ר חנינא זר פפא, כ"ה צב"י אקספארד,
 וצב"י כרמולי וצב"ר פכ"ז ר' חננאל זש"ר חנינא זר יצחק, וצב"ר פ"י ר' הונא זש"ר חנינא
 זר יצחק, וצמנורת המאור סימן רפ"ד מציא המאמר הזה גם מדרש צ"ר, ולפניו היתה
 הג"ר ר' הונא צ"ר חנן. (סח) ופירשתי, כ"ה גם צב"ר שם, וצמנורת המאור והמ"כ
 כתב פ"י תתקרב ונת ממני רמיתא ודעת הד"ק ע"כ, וצב"ר ונתפסרת. ולדעתי הוא מלאך
 המקרא פזר דבר, וצב"י אקספארד וכרמולי צטעות ופירשתי, צ"ל ופירשתי. (סט) טופס
 על פניו, ויספוק את כפיו (צמדנר כ"ד י"ב), ת"י וטפס ית ידו. (ע) ולא הייתי יודע,
 צב"י כרמולי, אלו הייתי יודע לא נעגשתי. (עא) ח"ר לוי, צב"י פארמא חסר המאמר
 הזה, וצב"ר שם ח"ר לוי המזמור הזה אד"ה"ר אמר ונשתכח מזמור הזה משה חסדון על
 שמו, ומזמור שיר אלים השבת טוב להיות לה' וגו', וצמנורת תלמי מזור, צ"ל, טוב להיות
 לה', אד"ה"ר אמרו כדי שילמדו כל הדורות שכל מי שמורה על פשעיו ועגזו ניל מדינה
 של גהינם, שנאמר טוב להיות לה' להגיד צדק חסדך לכל נאי עולם הנא, שהן דומין
 לבקר כו"ע"ש, ועיין פד"ח פ"ט ר' ישמעאל אומר המזמור הזה אדם הראשון אמר
 כו', ועיין פסיקתא רבתי פ"ו. פסקא ונהא אחת אפיס לפיכך אמר אד"ה"ר אותו מזמור
 כו' ונא משה והכלו זרשאי אותי שמו, וצמנורת המאור סימן רפ"ד מציא המאמר הזה
 כ"ה הפסיקתא, והכונסא שם ח"ר לוי המזמור הזה אד"ה"ר אמרו, מלמד שהסב"ק מקבל
 את הצבים ואומר שזנו אלי כו'. (עב) תשובתו של אחאב, ומלאך עד תשובה של אנשי
 ינוה חסר צב"י כרמולי, וצב"י פארמא מקום המאמר הזה אחר המאמר תשובה של אנשי
 ינוה, וצב"י אקספארד הוא כמו לפנינו, והמאמר הוא מוצא בראשית חכמה שער התשובה
 פ"א (דף קכ"ד ע"א) צמס הפסיקתא, ולקח דבריו מן מנורת המאור סימן רפ"ד, וכן
 המאמר שהוצא בראשית חכמה שם מן מדרש צ"ר לקח ג"כ מן מנורת המאור, ועיין פד"ח
 פ"א. מדע קח כח התשובה, נא וראה מלאחש מלך ישראל כו'. (עג) ילקוח, צדקה ילקוח.
 (עד) וכמה נתענה, נשנה צירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, ומוצא צילקוט מלכים רמז רכ"ב
 צמס הפסיקתא, וכן בראשית חכמה שער התשובה פ"ג (דף קכ"ט ע"ב) ג"כ צמס הפסיקתא
 וכן האור זרוע אחר ה' חפלה בתשובה סימן קי"ב הציא המחמור הזה צמס הפסיקתא.
 (עה) מהו וילך אט כו', מוצא בראשית חכמה שם (דף ק"ל ע"א) צמס הפסיקתא.
 (עו) לכן כה אחר ה', מוצא צילקוט ירמיה רמז ר"ז, וצילקוט עזרא רמז אלף ס"ז,
 וצמנורת

קמא

כה אמר ה' צבאות הנני פוקד עליהם (עז) (רעה) הבחורים ימותו בחרב בניהם ובנותיהם ימותו (עח) במלחמה ושאריה (עט) לא יהיה להם (ירמיה יא כ"א כ"ב כ"ג) וכיון שעשו תשובה, זכו להתייחס אנשי ענתות (פ) מאה ועשרים ושמונה (עזרא ב' כ"ג), וחשובותיכם איני מקבל.

(פא) [חשובתו של אנשי נינוה קבלתי, ותשובתכם איני מקבל], שנגזרה עליהם גזירה קשה, הה"ד ויחל יונה לבוא בעיר מלך יום אחד, (פב) ויקרא ויאמר עוד ארבעים יום ונינוה נהפכת (יונה ג' ר'), ויגע הדבר אל מלך נינוה וגו', ויקרא ויאמר בנינוה מטעם המלך וגדוליו לאמר (שם שם ו' ז'), (פג) אמר ריש לקיש תשובה של רמיות עשו אנשי נינוה, מה עשו, א"ר חוניא בש"ד שמעון בן חלפתא, (פד) העמידו עגלים מבפנים, ואימותיהן מבחוץ, (פה) והיו אילין מיכא, ומגעיין מיכא, ואילין מיכא, אמרין מרא עלמין, אם אין את מרחם עלן, לית אנן מרחם עליהן, א"ר אחא אף בערביא עבדין, כן, הה"ד מה נאנחה בהמה נבוכו עררי בקר כי אין מרעה להם גם עררי הצאן נאשמו (ויאל א' י"ח) (פה) ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלהים בחזקה (יונה ג' ח'), מה בחזקה, א"ר שמעון בן חלפתא (פט) הציפא נצח לבישא, וכל שכן לשובו של עולם, וישובו איש מדרך הרעה ומן החסם אשר בכפיהם (שם), (צ) א"ר יוחנן מה שהיה בקף ידיהם החזירו, מה שהיה בשירה תיבה ומגדל לא החזירו, וקרעו

הערות ותקונים.

זמנורת המאור סימן רפ"ד, וצגלשחם יחד גסס הפסיקתא. (עז) רעה, המלה הזאת הסגרתו ואינה נקרא, ומוצא נ"כ צכ"י אקספארד, וגם הילקוט צ"ה המקומות גרים לה. (עח) צמלמחם, נקרא כתוב צרע. (עט) לא יהיה להם, צ"ל לא תהיה להם, כמו שהוא נקרא. (פ) מאה ועשרים ושמונה, מקרא הוא צעורל כמו שנייתי, וצכ"י פארמא חסרה מלת מאה, ותחת ושמונה כתוב שם ושנים. (פא) תצונתן של אנשי נינוה כו', כן הוספתי. ונאמר לנכון צכ"י אקספארד וכרמולי, וזמנורת המאור סימן רפ"ד גסס הפסיקתא. (פב) ויקרא ויאמר, כ"ה גם צכ"י פארמא, אלל צמקרא ויעק ויחמר. (פג) אמר ר"ל, כשה צירושלמי תענית פ"ב ה"א. (פד) העמידו עגלים, עיין תענית ט"ז ע"א, מלי הוו עזדי אסרי הנהמות למד ולת הולדות למד, אמרו לפני רבש"ע אין אתה מרחם עלינו אין אנו מרחמים על אלו כו' ע"ש. (פה) והיו אילין כו', צירושלמי תענית פ"ב ה"א נוסף עוד, סייחין מצפנים ואמותיהם מנחון, ופי' סייח ערוד כמו עגלים וסייחין (שנת קבלה ע"ג). (פו) מנעין, מלשון מקרא, חס יגעה צור (איצו ו' ה'). (פז) א"ר אחא, צירושלמי שם הנוסחא לית אן מרחמין עליהן, הה"ד ונה נאנחה בהמה וגו', א"ר אחא צערניא עזדין כן, והרצ' צעל ק"ע כתב שם צערניא עזדין כן ציוס התענית. (פח) ויתכסו שקים, כ"ה גם צירושלמי תענית שם, אלל צצצלי תענית ט"ז ע"א דרשו צלופין אחר. (פט) חניפה נחא לבישא, צכ"י אקספארד צטעות נחא למישה, וצכ"י פארמא נוסף מכלן את למד שחפלה צריכה קול גדול חניפה נחא לבישא ע"כ, וכן רליתי צס' ארקות חיים לרבינו אחרן הכהן מלוני, ה' חפלה אית ע"ב שכתב ח"ל, והתפלה צריכה קול צחוקים כמו שמינו צאנשי נינוה שהעמידו עגלים מפנים ואמותיהן מנחון סייחין מצפנים ואמותיהן מנחון כו', ויקרא אל אלהים צחוקה, מכלן אתה למד שחפלה צריכה קול צחוקה, חניפה נחא לבישא כ"ה צטוב העולם, פי' צעל הערוך חניף נחא לרע עכ"ל, וחסר צדכיו הניון פסיקתא, וז"ל "כמו שמינו צפסיקתא", וצירושלמי שם הג' חניפה נחא לכשירה, ופי' צעל ק"ע חניף מנחא לעניו וכשר, וכן הג' צאגדת ירושלמי עם יפה מרחא, אלל צילקוט יוסה רחא אחרן מוצא צס' הירושלמי חניפה נחא לבישא, ובערוך ערך חניפה צצצ צסס פסקא דזונה חניפה נחא לבישא, פי' חניף נוחא לרע, כי חניס רע, צס' וענין המאמר ע"ד שחז"ל סנהדרין ק"ה ע"א חונפא חפילו כלפי שמיא מהני, ורליתי צמערין ערך חניף כתב חז"ל, חניפה נחא לבישא, פי' הערוך החניף נוחא לרע, וקשה וכי הרע חינו חניף וז"ל החניף נוחא לבישא, אח"כ מנחלי צירושלמי תענית חניפא נחא לכשירה עכ"ל, ועיין תענית ט"ז ע"א, ותמצא דרשה זו צלשן אחר וע"ג צמערש"ל צח"ל שהציא את הירושלמי. (צ) א"ר יוחנן, כ"ה צירושלמי שם, וצכ"י פארמא הוסיף המעתיק ח"ל וקשה

(צא) וקרעו לבבכם ואל בגדיכם ושובו אל ה' אלהיכם (יואל ב' י"ג), א"ר
יהושע בן לוי אם קרעם לבבכם בתשובה, אין אתם קורעין
בגדיכם על בניכם ובנותכם, למה כי חנון ורחום הוא ארך אפים וגו' (שם),
(צב) ר' אחא ור' תנחום בש"ר חייא בשם ר' יוחנן, ארך אף אין כתיב כאן,
אלא ארך אפים, **(צג) מאריך רוחו עם הצדיקים,** וגובה מרם מיעוט מעשים רעים
שעשו בעולם הזה, בשביל ליתן שכרם משלם לעתיד לבא, ומשפיע שלוח לרשעים
בעולם הזה, ומשלם להם מיעוט מעשיהם טובים שעשו בעוה"ז, בשביל ליפרע
מהן חוב משלם לעתיד לבא, דכתיב ומשלם לשנאיו אל פניו להאבירו לא יאחר
וגו' (רברים ז' י'), **(צד) ר' שמואל בש"ר יוחנן,** ארך אף אין כתיב כאן, אלא
ארך אפים, **(צה) מאריך רוחו עד שלא יגבה,** בא לגבות מאריך וגובה, (צו) א"ר
חנינא מאן דאמר רחמנא וותרן הוא, ויותרון בני מעוי, אלא מאריך רוחו וגובה
דידיה, **(צז) א"ר לוי מרו ארך אפים,** רחק רגז, למלך שהיו לו שני לגיונות קשים,
אמר המלך אם הרים הם עצמו במדינה עכשו בני המדינה מכעיסין אותי, והם
עומדים עליהן מאליהן ומכלין אותם, אלא הריני משלחן לדרך רחוקה, אם מכעיסין
אותי בני המדינה, עד שאני משלח בשבילן הם באים ומפייסין אותי, **(צח) ואני**
מקבל פיוסן, תהי' באים מארץ מרחק מקצה הארץ ה' וכלי זעמו וגו' (ישעיה
י"ג ה') **(צט) א"ר יצחק ולא עוד** אלא שנועל בפניהם, שנא' פתח ה' את אוצרו
ויוצא את כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה), **(ק) עד דהוא טריד רחמיו קריבין,** (קא) תני
בש"ר

הערות ותקונים.

כי דרשו רבותינו ז"ל נחם' תענית צ"י סדר-תענית כיצד (דף ט"ז ע"א) מן החמס אשר
נכפיהם אמר שמואל חפ"י גזל מריש וגנאלו צצירה נוקקע כל הנירה כולה עכ"ל, חולם
אגדות חלוקות הן, שהפסיקתא והירושלמי אגדת ח"י לחוד, ותלמוד צנלי לחוד. **(צא) וקרעו**
לבבכם, מוצא צירושלמי שם, וזילקוט יואל רמז תקל"ט צסס הפסיקתא, ומוצא צרוק
ה' תשובה סימן י"ט, וצמנורת המאור סימן רפ"ד, וצאצנצנאל יואל צ' (דף רמ"א ע"ג)
צכולס צסס הפסיקתא. **(צב) ר' אחא כו',** כ"ה צכ"י אקספארד, אצל צכ"י פארמא ר'
תנחום צרבי חייא, וצירושלמי המאמר הזה צסס ר' שמואל, ומאמר ר' שמואל שלפנינו
הוא צסס ר' תנחום צרבי חייא. **(צג) מאריך רוחו עם הצדיקים,** פה חסר וכו"ל, מאריך
רוחו עם הצדיקים. [ומאריך רוחו עם הרשעים מאריך רוחו עם הצדיקים] וגובה מהס
כו' וצירושלמי חסר הסוס וגובה מהס עד מאמר השני. **(צד) ר' שמואל צב"ר יוחנן,**
כ"ה צכ"י אקספארד, אצל צכ"י פארמא וצירושלמי, ר' שמואל צר צב"ר יוחנן, עיין
הערה צ"ז. **(צה) מאריך רוחו עד שלא יגבה כו',** עיין ק"ע שכתב ח"ל כשהאריך לו ולא
צז צתשובה מאריך רוחו' וגובה אחת אחת ולא הכל צידד חולי יאצו מתוך צרתו והיינו
אריכת צ' כעסוס. **(צו) א"ר חנינא,** מוצא צירושלמי שם, וירושלמי צינה כ"ה ה"ט שקלים
פ"ה ה"ב, ומכילתא צגלה וילקוט יואל רמז תקל"ה, ועיין צנלי צ"ק כ' ושם איתא ויותרו
חיו. **(צז) א"ר לוי,** כגנה צירושלמי שם. **(צח) ואני מקבל פיוסן,** פה חסר וכו"ל כמו
סהא צירושלמי שם. כך אמר הקצ"ה אף ותמה מלאכי תצלה סהא ח"י עשלקן לדרך
רחוקה, שאלס מכעיסין אותי ישראל עד שאני משלח אללן ומציין, ישראל עושין תשובה
ואני מקבל תשובתן הס"ד צאים מארץ מרחק וגו', וגם צכ"י אקספארד וזילקוט שאלס רמז
תשמ"ד חסר זה. **(צט) א"ר יצחק,** כגנה צירושלמי שם. **(ק) עד דהוא טריד רחמיו**
קריבין, צכ"י אקספארד ופארמא, עד דהוא פתח עד דהוא טריד רחמיו קריבין, וצירושלמי
שם עד דו פתח עד דו טרד רחמיו קריבין, וכתב הרב צעל ק"ע ח"ל, ה"ע עד דו פתח
עד דו טריק, ופי' עד שהוא פתח אונרו ועד שהוא נועל כל אונר ואונר, והאדם צז
ורחמיו ה' מתקצרים עכ"ל. והוא כמ"ס צעל יפה מראש צאגדת צירושלמי שם, וכגירסת
הק"ע כן הוא צכ"י כרמולי, וזילקוט הושע רמז תקל"ב עד דהוא פתח והוא טרוק רחמיו
קריבין, וזילקוט שאלס רמז תשמ"ד עד דהוא טריק ועד דהוא פתח, חולם גם הגירסא
צפסיקתא שלפנינו טריד, ככונה, כי טריק ענינו סגירה וסתומה, (עיין ערוך טריק)
וגם טרד ענינו כן, והדלת סגר אחרי, תרגומו ודלת טרד צתרוהי (לפי נוסחת המתורגמן),
וצאגדת צירושלמי תענית צעין יעקב הנוסחא עד טריק, וכתב שם המפרש טריק אינו מוצן
אחלי

בש"ר מאיר, כי הנה ה' יוצא ממקומו (ישעיה כ"ו ב'), יוצא ממדה למדה, ממדת הדין למדת רחמים על ישראל.

(קב) חשבותו של מנשה קבלתי, וחשובותיכם איני מקבל, שנגזרה עליו גזירה קשה, וה"ר וירבר ה' אל מנשה ואל עמו ולא הקשיבו ויבא ה' עליהם את שרי הצבא אשר למלך אשור ולכדו את מנשה בחוחים (דה"ב לג י' וי"א), (קג) מהו בחוחים, ר' אבא בר כהנא, (קד) בכירי ומנקה, (קה) ויאסרוהו בגרושתים (שם), מה בגרושתים, א"ר לוי (קו) בר חייתא עשה לו כמין (קז) מלי של נחשת, ועשה אותו נקבים נקבים, ונתנו לתוכו, והתחיל מסיק תחתיו, וכיון שראה

הערות ותקונים.

אזלי, לא ידעתי אם הספר מוטעה, והראוי לומר עד די סניר עכ"ל, ואזלי אין ספק שהיה כתוב גם שריד גדלתי, או שריק, ואח"כ נעשית שריד. (קא) חני נש"ר מחלר, נשנה בירושלמי סס. (קב) תשובתו של מנשה, עין פדר"א פ"ג ר' יהושע אומר תדע לך כח התשובה נא וראה מנשה בן חזקיה כו'. (קג) מהו בחוחים, נשנה בירושלמי סנהדרין פ"ה ה"ב. (קד) ככירי ומנקה, נכ"י אקספארד ככירי מיניקיה, והעתיק למעני תיקון ככירי תמורת ככירי, ונכ"י כרמולי ככירי מיניקיה, ונכ"י פארמא ככירי נקיה, ובירושלמי סנהדרין גם ככירי מיניקיה, ופי' גם הרצ צעל ק"ע צנירה העשוי כמין מיניקת כפופה, וי"מ צלשלין עכ"ל, וציפה מראה סנהדרין גם פי"א סימן י"ז כתב צנירו מיניקיה צלשלת מוניק העשוי לנזאר או לזרוע כמו אנעדה עכ"ל, ומה רצ הדומק צנירושם, ונעלם מהם, שז"ל מלה אחת בכירומינקא, וכן יש לחקן כן בפסיקתא, ומונא לנכון צערך ערך כרומנקא, ח"ל בפסיקתא דשנה, וילכדו את מנשה בחוחים מלי בחוחים ר' אבא צ"כ, צכרמונקא פי' הכחשת נכ"י כרומא עכ"ל עין מוספי צערך כרכוס ג', ולא ידעתי לכוון כוונת הערוך מה ענין נחושת לכאן, הלא הדרשה היא על מלת בחוחים, לא על נחושתים וגם מה ענין כרכוסא לכרומינקא לכן יפה כתב המוספי פי' נכ"י ככ"י חוקי ידים עכ"ל, והרמז לא חרנס המלה, והיא ציווי *καίρο-μαυίαχου* ומלאתיה גם במדרש רות פ"ה פ' ויאמר לה צועז, ושם נאמר לנכון כירומינקא, ובמדרש חזית פי' אחי מלכזון צוקים יעצרו וקרקרומינקא ז"ל ככירומינקא, ובפדר"א פ"ג צנין שבושת מנשה, ונאז שרי גדודי אשור ואחזו אותו צמיקת ראשו, הנולדת, צמיקת ראשו אין להן שחר, אולם לדעתי ז"ל ככירומינקא, וראיתי בראשית חכמה שער התשובה פי"א הניא מאמר הזה צס מדרש רות, והצי"ג צ"כ צטעות כדו מינקאה. (קד) ויאסרוהו בגרושתים, מונא צילקוט מלכים רמז רמ"ו צס הפסיקתא. (קו) צר חייתא, צ"ל צר חונה. (קז) מולי של נחושת, כ"ה בירושלמי סנהדרין וצילקוט גם ובמדרש רות, ובצדדים רבה פי"ב פי' ואחזקן, ומונא צערך ערך מליאות צס הפסיקתא. ולדעת המוספי הוא צל"ר *mulus* פי' פרד, ור"ל שעש דוד של נחושת צנורת פרד, והרצ צעל ק"ע פי' גם בירושלמי דוד, וצלי ספק הוא ע"פ מה שמונא צנין יעקב פרק חלק (בגמא סנהדרין ק"א ז' חסר זה, ונאמר אך צע"י) ויאסרוהו בגרושתים וגו' מלי עמיד ליה שדויה גדודא דנחשא ונאז נורא חותיה כו', ואולי יש לגרום צכל המקומות צויריר והיא מלה יונית *μυρίαδων*, ופי' דוד נחושת, וכמ"ל הערוך צערך, ונחה הוא בצסנהדרין גם דודא דנחשא, ובפדר"א גם הגי' במחצת איש, והנני להעתיק פה מה שמונא צנורוס רצ יוסף דה"צ ל"ג, שחרנס ח"ל, ואייתי' ה' עליהן ית צנורי חילא דלמלכא דאחזר, ואחזר ית מנשה צכירומינקאיה ואסרוהי צשאלון דנחשא, ואוצוליה לצכל ועצדו כשדלי מולות נחשא, ונקצויה נקצין נקצין דקיקין, וסגרו ימיה צנוה, ואציו נורא חוזר חוזר ליה, וכדעיק ליה תצע מן כללהן טעושת דעצד ולא איסתייע, ארום לית צהן צרוך, וכדז וצלי קדם ה' אלהיה ואיחכנע לחזק מן קדם ה' אלהא דאנשהו, וצלי קדמוהי מן יד אזלו כל מלאכיה דמונא על מעצלי חרעא צלותא דצשמיא ואחזו אמוטולתיה כל מעצלי חרעא צלותא, וכלהון כווי וחרכי שמיא מן צגלל דלא חתקצל צלותיה, ומן יד איחגללו חרמי מצרי עלמא דמיניה מתיחא לקצלא חייצא דחייצין לחלתא, וחצין יצרא דלצהן צתמונה, ועצד חרעא ומחחרתא צשמיא חמות כורסיה יקריה, וצמע צלותיה וקציל צעותיה וכו' ע"כ. עיניו הרואות שכל תרגומו

שראה * (קז) צרתו צרה, לא הניח ע"ו בעולם שלא הזכירה, צלמא פלן אתא (קח) שויביה, מכיון שלא הועילו לו כלום, אמר וזכור אני אבא מקרא אותי את הפסוק הזה, בצור לך ומצאוך כל הדברים האלה באחרית הימים ושבת עד ה' אלהיך ושמעת בקולו, כי אל רחום ה' אלהיך רא ירפך ולא ישחיתך (דברים ד' ל' ו"א), הרי אני קורא אותו, אם יענה לי יפה, ואם לאו (קט) כל אפיא שווין והיו מלאכי השרת סותמין את החלונות של רקיע, שלא תעלה תפלתו של מנשה לפני הקב"ה, והיו אומרים לפני הקב"ה אדם שהעמיד צלם בהיכל יש לו תשובה, א"ל הקב"ה אם איני מקבלו בתשובה, אני נועל דלת בפני כל בעלי התשובה, מה עשה לו הקב"ה חתר לו כמין חתירה תחת כסא הכבוד שלו, ושמע תחינתו, ויחפץ אליו ויעתר לו וישמע תחינתו (דה"ב ל"ג י"ג), (קי) מהו ויעתר, א"ר אדעור בר שמעון בערביא צווחין לחתירתא עתירתא, וישיבהו ירושלים למלכותו (שם), (קי"א) במה השיבו, ר' שמואל בר נחמני בש"ר אדא, ברוח השיבו, (קיב) כמד"א משיב הרוח, וידע מנשה כי ה' הוא האלהים (שם), כאותה שעה אמר מנשה אית דין ואית דיין:

תשובת יכניה קבלתי, ותשובותיכם איני מקבל, שנגזרה עליו גזירה קשה, דה"ד

הערות ותקונים.

זה הוא עפ"י הפסיקתא, גם תראה כי נכונה מלת כירומינקייה כאשר תקנתי. (קז) צרתו צרה, נכ"י פלרמח נכפו צרה. (קח) שזניה, תר' פליטה שחלה, וכן דנמיל ג' ט"ו יסחנכון מן ידי. (קט) כל אפיא שוין, צערך ערך אפיא הציג מאמר זה צסס פסקא דזונה וכתב פי' אפיא, מנשה של כל אלהות שוין עכ"ל, ונמדרש דברים רצה פ' ואתחנן אני אומר חיי כל הפנים שות, זה מטעות המעתיק שחש כי מלת אפיא הוא ארומית מלשון פנים כי תר' פני אפי, ולא ידע שהיא רומית Opes ופי' כח, וענינו עולה יפה אם אינו עונה אותי אז אני אומר כי כוחות כל אלהות שוין, ואין יתרון לאחד על השני, והנה צורך ההוא כתב הערוך ח"ל (בחלק) אמר קמיה רצון דעלמא חי עינתי ליה [מוטב] ואי לא אמינא הא כל אפיא שוין עכ"ל, והעיר על זה הגאון הר"י צהפלאה שצערכון, כי ליחא צנמרא סנהדרין ק"א ע"כ, ולשיטתיה זאת הלך צנמראו לז"ס סנהדרין שס, וצמח"כ נעלם ממוט שכוונת הערוך לגמרא ירושלמי סנהדרין פ"י ה"ב, אך המלה "ירושלמי" נשמט במקרה. (קי) מהו ויעתר, כ"ה צירושלמי סנהדרין ונו"ר פ"ל, ונמדרש רות שס, ונמדרש דברים פ' ואתחנן וצילקוט מלכים שס, והנה צנמרא סנהדרין ק"א ע"א אר"י משום רש"י מאי דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו, ויעתר לו מצינו ליה, מלמד שגשה לו הקב"ה מתחרת צרקיע כדי לקבלו בתשובה מפני מדת הדין ע"כ, וכתב רש"י ויעתר לו, ומנחם כתיב ויעתר לו כך שמעתי עכ"ל. והעיר הגאון הר"י צ"כ כתיב ויעתר וכן העתיק הגמרא לעיל דף ק"א ע"כ, ואפשר דנ"ה שהיה לפני רש"י היה כתוב ויעתר לו, עיין חוס' שנת כ"ה ע"כ ד"ה מעצרים עכ"ל. אולם למה זה נקדם את הכתובים, ולאמר שהיתה נוסחא אחרת לפני רש"י, אחרי אשר את רואים מפסיקתא ירושלמי ותכל המקומות שהנחת, שטעות נכל צ"ס צבלי, ונ"ל ויעתר לו ויעתר לו מלמד כו' ר"ל שדרשו מלת ויעתר במקרא כמו ויעתר לפי שה' וה"ח מתחלפים בהיותם ממונא אחד, וכן אמרו דברים רבה שס ויתפלל אליו ויעתר לו ויעתר לו, (כלומר ויעתר הוא כמו ויעתר) מלמד שה' מלאכי השרת מסתמין את חלונות של רקיע, ונכ"י כמחולי מפורש היטב, אל תקרי ויעתר לו אלא ויעתר לו, והטעם השני הוא כדברי הפסיקתא והירושלמי שכן צערני צווחין לחתירתא עתירתא, וכן צ"ר פס"ג ויעתר לו ה', ר' לוי אמר משל לן מלכים שהיה חומר כו' צערני צווחין לחתירתא עתירתא, גם צבד"א פמ"ג מוצא לנכון ויתפלל אליו ויעתר לו, גם לפנינו בפסקא ולקחתם לכם ויעתר לו ויעתר לו כתיב. (קי"א) צמה השיבו, עיין צק"ע סנהדרין פ"י ה"ב שכתב צמה השיבו דכתיב וישמע וישצוה, משמע תיכף בשעת שמייה השיבוהו, וצ"ע צמה השיבו צרוח השיבו, מיד בשעת שמייה נכז הרוח והשיבו לירושלים עכ"ל, ומנחם צתרוס ד"ה (דה"ב ל"ג) שתרנס ונפקת רוחא מציני כפי כרצו"א ונחציה בגזירת מיימרא דה', וחזר למלכותו לירושלים ע"כ, וכון למאמר הפסיקתא, עיין לעיל הערה ק"ז. (קיב) כמד"א משיב הרוח, הכוונה לנפח תפלת ש"ע שחקנו

הה"ד (קין) העצב האיש הזה יכניחו (ירמיה כ"ב כ"ח), ר' אבא בר כהנא אמר, כעצם הזה של מות משעה שאתה מנפצו עוד (קיד) אינו יפה למאומה, ר' חלבו אמר (קטו) בחותל הזה של תמרה משעה שאתה מנערו אינו יפה למאומה, אם כלי אין הפץ בו (שם), (קטז) ר' חייא בר' חנינא אמר, (קין) ככלי של מימי רגלים, ר' שמואל אמר ככלי של מקווי דם, (קין) אמר ר' נשבע הקב"ה שאיני מעמיד מיכניה בן יהויקים מלך יהודה מלך, הה"ד כי אם יהיה (קין) יכניחו בן יהויקים [מלך יהודה] חותם על ידי ימיני כי משם אתקנך (שם שם כ"ד), (קכ) ר' חנינא בר יצחק אמר, משם אני נותק מלכות בית דוד, ר"א (קכא) אתקנך אין אין כתיב כאן, אלא אתקנך, אתקנך בתשובה, (קכב) ממקום נתיקתו תהא תקנתו, א"ר זעירא שמעית קליה ד"ר שמואל בר יצחק יתיב ודריש (קכג) חדא מלה, ולית אבא ידע מה היא, א"ר (קכד) ר' אבא אריכא דילמא ר"א היא, כה אמר ה' כתבו את האיש הזה ערירי גבר לא יצלה בימיו כי לא יצלה מורעו איש יושב על כסא דוד ומושל עוד ביהודה (שם שם ל'), א"ל הו, בימיו אינו מצליח, בימי בנו מצליח, (קכה), ר' אחא בר אבין בר בנימין בש"ר אבא (קכו) ברא דרב פפי, גרוד הוא כחה של תשובה, שביטלה את השבועה, וביטלה את הגזירה, ביטלה את השבועה מנין, חי אני נאום ה' כי אם יהיו כניחו בן ידויקים וגו' (שם שם כ"ד), וכתיב ביום ההוא נאום ה' צבאות אקח ורובבל בן שאלתיאל וגו' (חגי ב' כ"ג), ביטלה הגזירה מנין, כה אמר ה' כתבו את האיש

הערות ותקונים.

שתקנו לגבי כהנא. (קין) העצב האיש הזה יכניחו, צ"ל העצב נזהה נפוח האיש הזה כמיהו, והמאמר הזה מונח צילקוט ירמיה רמז ש"ג צ"ס הפסיקתא, וגם שם נטעות יכניחו צו"ר, כי נמסורה (ירמיה כ"ב כ"ד) נמסר כמיהו נ', וסימן ירמיה כ"ב כ"ד, וירמיה כ"ב כ"ח וגם ל"א. גם ישנו צו"ר פ"י פ' נ', והתחלת המאמר נשנה צו"ר פ"ט סוף מנורע ר' אבא בר כהנא כעצם הזה של מות שנשעה שאתה מנפצו אינו יפה למאומה כ"י עד שאלתיאל ע"כ הכוונה במלות "כו" עד שאלתיאל" שקר המעתיק צלשונו ורשם שמונח כולו עד שאלתיאל, למעלה צו"ר פ"י. (קיד) אינו יפה למאומה, כ"ה צכ"י אקספארד וצו"ר נז, אלל צו"ר פ"ט ה"ג ח"ן צו מלאומה. (קטז) כחותל, עיין רש"י שנת קמ"ו ע"א. (קטז) ר' חייא, צכ"י אקספארד ופארמא ר' חמא. (קין) ככלי של מימי רגלים, כ"ה צכ"י אקספארד ופארמא וצילקוט שם, אלל צו"ר פ"י כצדן של מי רגלים כצדן של מקווי דם, ולדעת צ"ל במדרש ככרה, ומה נעשה ע"י חלק האותיות הדומות בבבלין, כמו שגזלתי צערוך. ערך כרה שהציא מאמר המדרש הזה וגרים ככרה, וכתב המוספי צ"י אקספארד מין כלי מיוחד לצללים, ולמי רגלים ולהקזה ע"כ. (קין) אמר ר', צ"ל א"ר מאיר כמו שהוא צכ"י אקספארד וצילקוט ירמיה שם. ומונח בצברננאל סוף חגי (דף רע"ט ע"ב) צ"ס הפסיקתא. (קין) יכניחו, כ"ה צכ"י אקספארד וצילקוט שם אלל צמקרא כמיהו, עיין הערה קי"ג זה אחד מן השלשה שמוסר נמסורה, והוספתי מלות "מלך יהודה" כמו שהוא צקרא. (קכ) ר' חנינא, כ"ה צכ"י אקספארד, אלל צכ"י פארמא ר' חמא, והמאמר מונח צילקוט ירמיה שם, ונשנה במדרש שה"ש צ"י שמיני כחותם ומונח בצברננאל חגי שם. (קכא) אתקנך ח"ן כתיב, כ"ה צכ"י פארמא, ובמדרש חזית שם ובצברננאל חגי (וע"ש מה שמתרץ שאלה ו'). אלל צכ"י אקספארד וכרמולי וצילקוט ירמיה אתקנך ח"ן כתיב, וצו"ר חסר זה, ועיין רש"י ירמיה כ"ב כ"ד שכתב הנו"ן יתירה במלת אתקנך, וא"כ הגירסא הזאת אתקנך ח"ן כתיב, נכונה וע"ש צרש"י שהציא צ"ס מדרש גדרה, וכונתו למאמר הפסיקתא. (קכב) ממקום נתיקתו, צכ"י פארמא מציא זה צ"ס רבנן. (קכג) חדא מלה, עד דא היא, חסר צכ"י פארמא וצילקוט חסר המאמר כולו. (קכד) ר' אבא אריכא, במדרש ויר פ"י ר' אחא אריכא. (קכה) ר' אחא בר אבין כ"י, כ"ה צכ"י אקספארד ובמדרש חזית שם, וצכ"י פארמא ר' אבא אמר, וצו"ר ר' אחא ור' אבין, ומונח צמורת המאמר סימן רפ"ד צ"ס הפסיקתא וגם ה"ג ר' אחא בר אבין, וצילקוט ירמיה חסר שם המאמר, וכן בצברננאל סוף חגי (דף רע"ט ע"ב) הציא ג"כ צ"ס הפסיקתא צ"ל שם המאמר כי דצרי נעתיק מציילקוט. (קכו) צרא דרז פפי, ליתא צמדרש

האיש הזה ערירי וגו' (ירמיה כ"ב ל'), וכתוב (קבו) יכניה בנו אסיר וגו' (ד"א ג' י"ז), א"ר תנחום בר ירמיה, אסיר (קבח) שהיה חבוש בבית האסורין, שאלתיאל (קבט) שממנו הושתלה מלכות בית דוד, א"ר תנחומא אסיר זה הקב"ה שאמר הקב"ה עצמו בשבועה, שאלתיאל, שנשאל לבית דין של מעלה והתירו לו את השבועה. (קל) ר' יודה נשואה (קלא) בש"ר יודה בר סימון, מנהגו של עולם אדם יודה חץ כמה מדלך בית כור, או בית כורים, גדול כחה של תשובה, שמגיע עד כסא הכבוד (קלב) [שנאמר שובה ישראל עד ה' אלהיך]. (קלג) א"ר יוסי כתיב פתחי לי אתותי (שה"ש ה' ב'), אמר הקב"ה פתחי לי פתח (קלד) כתררה של מלך, ואני פותח לכם פתח שיהיו (קלה) אהליות ובצרצריות נכנסין בו (קלו), ר' תנחום בש"ר חוניא, ר' אייבוב בשם ריש לקיש, עשו תשובה כדרך עין, הרפו ורדעו כי אני ה' (תהלים מ"ו י"א), הרפו את מעשיכם הרעים, ורדעו כי אני ה', א"ר לוי אילו היו ישראל עושין תשובה יום אחד היו נגאלין, (קלז) ומ"ט היום אם בקולו תשמעו (תהלים צ"ה ו'), (קלח) א"ר יודה בר סימון, שובה ישראל עד ה' אלהיך (הושע י"ד ב'), אפילו כפרת בעיקר, א"ר אלעזר, בנוהג שבעולם אדם מבזה את חבריו ברבים, ולאחר זמן הוא מבקש להתרצות לו, וזה אומר לו אתה מבזה אותי ברבים ומתרצה לי ביני לבינך, כך והבא אותן האנשים שביית אותי לפניך, ואני מתרצה לך, אבל הקב"ה אינו כן, אלא אדם עומד ומתרגם בשוק, והקב"ה אומר לו עשה תשובה ביני לבינך ואני מקבלך.

(קלט) דר"ש ר' יששכר מכפר מנזר, כי הוא יודע מתי שוא וירא און (קס) ולא התבונן

הערות ותקונים.

נמדרש ס. (קבו) יכניה בנו אסיר, ז"ל וצני יכניה אסיר שאלתיאל בנו, וצור וצני יכניה אסיר בנו שאלתיאל בנו, וכן מוצא גם בסנהדרין ל"ז ע"כ גם בערוך ערך אסר העתיק כן ממלך הש"ס בסנהדרין, וצריך למחוק מלת "בנו" הראשון כי איננה צדקה. (קבח) שהיה חבוש, צכ"י פארמא שערותו אמו-צנית האסורין, וכן בסנהדרין שם שערותו אמו. (קבט) שממנו הושתלה, עין סנהדרין שם דרוש אחר על זה. (קל) ר' יודה נשואה, צכ"י כרמולי, וצילקוט הושע רמז תקל"ב, הגי' ר' יודא נשואה, וצכ"י פארמא ר' יוחנן אומר, וצכ"י אקספארד. בטעות ר' יודה נשואה. (קלא) צכ"י ר' יודה נר סימון, כ"ה צכ"י אקספארד, אלל צכ"י כרמולי צכ"י שמואל נר נחמני. (קלב) שנאמר שובה ישראל וגו', זה הוספת. ולאחר לנכון צכ"י כרמולי ולאחר וצילקוט, וצנמרא יומא פ"ו ע"כ מוצא זה צכ"י לוי עם הסיום הזה שובה ישראל, ועפ"י יסד הפייטן צפיוט, אסר אל אל לשנת תשנ"ה, ומורה דרך לשונות עד כסא אללו יאנו יושני צנלו. (קלג) א"ר יוסי כו', נשנה נמדרש חזית פ' פתחי לי נמלך אני ישנה, וצכ"י פארמא חסר כל המלך הזה, נשגמטת המעתיק, ומתחיל ואפילו כפרת [צעיקר] א"ר אלעזר כו'. (קלד) כתררה, נמדרש חזית כמורה ז"ל כתררה, ועין ערוך ערך חרר שהצ"ח משה כלים פ"ג מ"ה, מחט שניטל חרירה, ומדברי הפסיקתא שלפנינו נראה שפי' חררה חור המחט שמכניסין בו החוט, כפי' השני של הערוך לא כפי' הראשון של הערוך ופי' השני של "מחרש", שהוא עוקן המחט. (קלה) אהליות וצנצנריות, צכ"י אקספארד אהליות וצנצנריות, צכ"י כרמולי אהליות וצנצנריות נכנסות נחור, ונמדרש חזית פ' פתחי לי, עגלות וקרניות נכנסות, וכבר דברתי נרצנה אודות זה בצפסקא המדוש הערה פ"ג, וע"ש ששערותי שז"ל אהליות וצנצנריות. (קלז) ר' תנחום צכ"י חוניא, צכ"י אקספארד ר' תנחומא צכ"י חנינה. (קלח) ומ"ט היום אם בקולו תשמעו, עין דרש כעין זו, צנצלי סנהדרין צ"ח ע"א. (קלח) א"ר יודה נר סימון, מוצא צילקוט הושע רמז תקל"ב, וצנמרת המלך סימן רע"ז צכ"י אקספארד, וצנצני הכננים אות ח"י ערך תשנ"ה (דף ע"ג ע"ב) הביא את הפסיקתא הזאת המנוגלת נמנרת המלך. (קלט) דרש ר' יששכר מכפר מנזר, מוצא צילקוט חזון רמז תתק"י וצטעות מנזר שם פסיקתא רבתי וז"ל פסיקתא כי לא נמנא צנצני, ועל אודות כפר מנזר עין תנחומא האריך דף צ"ה ע"כ שכתב מדון (יהושע י"ב י"ט) נקרא כעת כאסיר מאדתי, לנפון צמרי צנצ"ל שעה, ולמענית נפונת כפר רומי כשעה וחצי, ושם קצרות עקניא

התבונן (איוב י"א י"א), בנוהג שבועולם אדם עושה (קמא) נדישים נדישים של עבירות ועושה תשובה, כביכול וירא און ולא התבונן.
 (קמב) חני בש"ר מאיר שובה ישראל עד ה' אלהיך (יהושע י"ד ב'), עד שהוא עומד במדת רחמים, ואם לאו אלהיך עד דלא יתעביר סניגוריא קטיגוריא: (קמג) רב שמואל פטרנריטא בש"ר מאיר, שמת בחור בלדוהך (קהל י"א ט'), א"ר שמואל בר יצחק, (קסד) שאר פיתחא דכוותא קמיתא, ר' חייא רבה (קמה) בש"ר שמעון בן חלפתא, ר' חייא רבה אמר, לליסטים שברח ספני (קמו) קוסטינר, אמרו לו מעט בריצה שלא תתייגע בחזירה, ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם שם), ור' שמעון בן חלפתא אמר, לאחר ששט על פני המים, אמרו מעט בהריכה שלא תתייגע בחזירה. ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם שם), (קמז) א"ר יאשיהו לאחר שנבא את המכס, וכיון דריתצד, אמרין ליה אייתי מוכסא, א"ל סיבו לכו מה דאית נבאי, אמרין ליה (קמח) מה את סבר ראנן בעיין דהרין זמנא, אנן בעיין דכל אילין זימנייא דהוות וליף גנוב מיכסא, ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם שם), א"ר לוי לעוף שהוא נתון בכלוב, ובא עוף אתו ועמד על גביו, אמר לו אשריך שמונותיך מצואים

הערות ותקונים.

עקניא צן מהללאל, ור' ישכר ורש"צ וכולם תחת הכפר. עכ"ל, והגנתי כפר רומי צמקוס רימון כמו שחוקן צעמו צמ"צ ד"ס פ"ה ע"ב. (קמ) ולא התבונן. צ"ל יתבונן. (קמא) נדישים, פי' נזורים וחמרים. (קמב) חני בש"ר מאיר, מוצא בילקוט השע רמז תקל"ב, ולחמור זה כוון רש"י צפירושו להושע י"ד ז', גם מהר"ל ה' עשרת ימי תשובה, כתב ח"ל ועל זה נאמר עונה ישראל עד ה' אלהיך, ר"ל עזבו צעוד שהשכינה צמדת השם, שהוא מדת רחמים ועזבו מעשיכם הרעים טרם שיצא וילחם צמספט ידיו ויעלה למדת אלהים שהוא מדת הדין וכן נדרש צמסיקתא עכ"ל. (קמג) רב שמואל פטרנריטא, צכ"י אקספארד פטריסס, והנה עיקר המחמור של ר' שמואל הלז חסר פה, כי הדרשה על שמת צמור הוא לר"ש צר יצחק, ומנאמתי צדצרים צבה. פ"צ פי' ולחמקן, ד"ח ושנת עד ה' אלהיך א"ר שמואל פטרנריטא צס. ר' מאיר, למח"ד לכן מלך שיצא לתרבות רעה כו', וקרוז להיות שהוא המחמור הנשט פה, והוא הוא צעל המחמור, ויוכל להדרש צלי שום דוחק על המקרא עונה ישראל עד ה' אלהיך, כמו שגדרש שם על הכתוב ושנת עד ה' אלהיך ויש לתקן שג"ל ד"א עונה ישראל עד ה' אלהיך א"ר שמואל פטרנריטא צס. ר' מאיר למח"ד לכן מלך שיצא לתרבות רעה כו', ואודות הכוונ פטרנריטא, כתב המח"צ צמדס דצ"ר שס, צערך צממע שהוא שס מקום עכ"ל. אולם לא נמצא מוצא כלל צערך, אך ראה צערך ערך פרגיטא הציא מחמור חז"ל מצנת קמ"ז ע"צ חמרא פרוגיטא, ולדעת צעל צמנחא הארץ צ"ל צמנחא פתונחא, חז"ל צדך ק"צ ע"א, צמנחא שנת חמרא פרוגיטא, וצו"ר פ"ה הצי' נכונה פתונחא, למנחא צפת על יד הירדן הכפר פלחניס"א והוא פתונחא. (קמד) שאר פיתחא דכוותא קמיתא, הס דצרי המעתיק שקצר צלשונו יען כי צבר נמנח צמסקל דהעומד וכבר הסכן הסכין לעשות כה, כאשר רלינו אחס פעמים צמסיקתא שלפנינו, וצכ"י אקספארד פארמא נמנח כל המחמור פה צמקומו, ונשנה צמדס קה"ר צפ' שמת צמור, וצילקוט קהלת רמז תתקפ"ט, ד"ה מעשה צמסיד צסס הפסיקתא, ואציא הנה את החסרון אשר השמיט המעתיק, צקצו חכמים לגנוב ספר קהלת שגמלו צו וצרים שהם מטיים לצד מיונות, אמרו קך היה שלמה צריך לומר שמת צמור צילדיחך והלך צדרכי לכן וצמנחא עינך, משה אמר לא חמורו אחרי לצצסס ואחרי עיניסס, זה חמור כן חמרה. הרעושה, לית דין ולית דין, וכיון שאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלהים צמספט אמרו יפה אמר שלמה". (קמה) צש"ר שמעון צן חלפתא, צ"ל ור"ש צן חלפתא כמו שהולך ומונה דצרי ר' חייא לצד ור"ש צן חלפתא לצד, וכן הוא צמנחא צכ"י אקספ' ופארמא וצמדס קה"ר וצילקוט קהלת שס. (קמו) קוסטינר. כנר צארתי המלה לעיל הערה מ"ה. (קמז) א"ר יאשיהו, כ"ה צכ"י אקספארד ופארמא וצילקוט קהלת שס, אצל צמדס קה"ר ר' חנינא צר פפא חמור. (קמח) מה את סבר, פי' מה אחס תחש צלחננו חפטים רק המכס חמון הזה, לא כן הוא כי אצחנו חמקשים שחשלה המכס מכל חמון חמון

מצואים אצלך, א"ל במונות אתה מסתכל, (קמט) ובמצודות אין אתה מסתכל. ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם), איך תחזומא לבן בליעל אחד שנכנס (קנ) לחנוני, א"ל הב לי (קנא) חמר טב, ופיתא נאה, (קנב) וקופר שמן, וכיון דאכל ושתה, א"ל (קננ) פשר פרישך, א"ל (קנר) הא כריסא דההוא גברא קרמך קום בועי, א"ל ובהרא את סבור (קנה) למפקעא אותי, חנוני הי' פקח (קנו) מה עשה, נטלו וכרכו במחצלת, והשליכו על פתח החנות, וכל מאן דהוה עבר, הוה אמר ליה (קנו) וכי בהדין מיתא, דאנא בעינא למיובן ליה (קנה) קבורה, עבר חד (קנט) בר פחין א"ל (קס) עד אימת להדין כדון, אמר עד זמן דמתפשר פרישוי, וכיון שנחפשר פרישוי, א"ל (קסא) קום איזיל לקבריה דאבוי דההוא גברא, ואמר דיייה סופי' ביש, ודע כי על כל אלה יביאך האלהים במשפט (שם).

(קסב) ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר, (קסג) אמרו ישראל לפני הקב"ה רבון העולמים אם עושין אנו תשובה מי מעיד בנו, א"ל (קסד) לרעה אני נעשה לכם עד, ולטובה איני נעשה לכם עד. לרעה אני נעשה לכם עד, וקרבותי אליכם למשפט והייתי עד ממחר בבכשפים וגו' (מלאכי ג' ה'), ולטובה איני נעשה לכם עד, לאחאב בן קוליה ולצדקיהו בן מעשיה נעשיתי עד, ולכם לטובה איני נעשה עד, אחאב בן קוליה, וצדקיהו בן מעשיה נביאי שקר היו, והיו מנאפין נשי רעיהו והדיד יען אשר עשו נבכה בישראל וינאפו את נשי רעיהם וגו' ואיבי היוודע ועד נאום ה' (ירמיה כ"ט כ"ג), (קסה) ומה הוו עבדין, הוה חד

הערות ותקונים.

חזון אשר גננת אותו, ופי' יליך למוד ומורגל. (קמט) ובמונות אין אתה מסתכל, במדרש קה"ר שם נוסף למחר מפקן וכספן לי, פי' למחר מוילין אותי לשחוט. (קנ) לחנוני, זכ"י אקספארד הני' שנכנס לחנות אחר לחנוני הכ' לי כו', וידוע שהנאות הוא מוקס שמוכרין שם מיני סחורה, ובעל הנאות נקרא חנוני. (קנא) חמר טב, במדרש קה"ר שם תן לי גזר שזן ויין יען ומיני ארנסטירין, וכחז המ"כ הוא לפי הענין מיני מחללים טונים עכ"ל, ובמדרש קה"ר פ' כי ברצו חכמה גזר שזן ויין יען ומיני ארנסטין, וכחז המוספי נערך אגרטון, פי' אקרטון זל"י ἀκρᾶτος יין חי זל. נקנות סעודה, ונזא חות ג' חמורת קיף ע"כ. והרז הסכס רימ"ז נספרו נייטרענע ח"ל נד פ"ו דעתו נוטה לגרוס אנריססמון והוא זל"י ἀκρᾶτιστα, מינים הנערכים לסעודת הנשרים. (קנב) קופר, כ"ה זכ"י אקספארד חלל זכ"י פארמא וילקוט קהלת קופר נרי"ש, והערך הנזיל המלה הזאת נערך קפד גדל"ת, חולס לפנינו נז"ר פי"ט קופר זל"י, וכן נז"ר פי"ט חד ליערל דקופר, ונז"ר פ"ד קופר חמר וזיעון, ונז"ר פס"ג קופרל טנא לקמול, ככולס נרי"ש ופי' גזר. (קנב) פשר פרישך, הוא נדרך מליצה, שלם נעד מה שאלכת, ובמדרש קה"ר אייתי טימיו מה דאלכת, פי' טימיו ציוני μῆτις חסר ושווי. (קנר) הא כריסא, פי' הרי נטי לפניך קרע אותו והוא חמתו מה שאלכת, תר' נקע ים (תהלים ע"ח י"ג) נזע יתא, וכן הוא בלשון סורי. (קנה) למפקעא אותי, פי' נזה אתה רוגה להפטר ממני כמו בלשון חז"ל מפקיעין מדי שבעה (גיטין מ' ע"ג). (קנו) מה עשה, זכ"י פארמא הכחו מכות מרדות. (קנט) וכי בהדין מיתא, זכ"י פארמא זצין בהדין מיתא וי"ם הוא. (קנה) קבורה במדרש שם תכריכין. (קנט) נר פחין, פי' כמ"ס המ"כ איש פחות וגרוע, וכן צירושלמי נרכות פ"ג, חמתיה חד נר פחין, ובמדרש שם נוסף נר פחין ניש סתים, ופי' המ"כ איש שמתהוה רע. (קס) עד אימת להדין כדון, פי' עד מתי גיע לזכ' כן. (קסא) קום איזיל לקבריה, במדרש שם א"ל זיל לפחחא, וזכ"י פארמא כיון דלפתחא פרישין נזע נזיה, ח"ל הכדין ההוא גברא לקבריה דהוא סופו ניש, והסיום חסר במדרש שם. (קסב) ר"ל ננו של ריה"צ, מונח צילקוט הושע רמז תקל"צ. (קסג) אמרו ישראל, צילקוט שם שזנה ישראל עד ה' אלשיך אמרו ישראל, וכנ"ל גם בפסיקתא, והדרש הזה הוא על מלת עד שדורש אותה כאלו נכתבה צירי מלשון עדות. (קסד) לרעה אני נעשה עד כו', עפי' הפסיקתא יסד הפייטן צפיות אחר אל אל לשנת תשובה, ידלס והייתי עד ממחר נסטי לנלעד, ישונן ואני נעשה עד לטובה לעדי, וגם אתה נלס ה' שזנה עדי. (קסה) ומה היו

חד מנהגן אזיל לגבי איתתא, ואמר לה חמית בנביאות, דייתי חברי לגבך, ואת מקיימא נביא ישראל, והוה דין מסרסר לדין, ודין מסרסר לדין, וכיון דקרבת שעתהון למיפל, אולון (קסו) לגבי איתתא דנבוכדנצר, אמרין דה כן וכן אמרה להון לית אנא יכולה למעבר כלום לבר מן דעת' דמלכא. וכיון דאתא נבוכדנצר אמרה ליה כן וכן, אמר וכי אפשר כן, אלוה של אומה זו שונא זנותא הוא, אלא הדינ בורקן, כשם שבדקתי לחנניה מישאל ועזריה, אם ניצולו הרי יפה ואם לאו נביאי שקר הם, מה עשה, עשה להם כמין (קסו) מיגין של נחשת, ועשה אותו נקבים נקבים, ונתנן לתוכן והתחיל מסיק תחתיהן, וכיון שראו צרתן צרה, שיתפו ליהושע בן יהוצקד הכהן הגדול עמה, אמרו דילמא מן זכותיו אנן (קסח) משתובין, מה עשה להם הקב"ה, הם נשפרו והוא ניצול, (קסט) דה"ד ולוקח מהם קללה לכל גלות יהודה וגו' אשר קלם מלך בכל באש (ירמיה כ"ט ב'), אשר שרפם מלך בכל, אין כתיב כאן, אלא אשר קלם מלך בכל באש, (קע) קליין בקליות הללו:

ר' לוי ור' יצחק, ר' לוי אמר אמר הקב"ה לירמיה, דך אמור להם לישראל עשו תשובה, בא ואמר להון אמרו לו רבינו ירמיה, היאך אנו עושין תשובה באנו פנים אנו באים לפני המקום, לא הבעסנו אותה, לא הקנמנו אותה, אותם ההרים והגבעות שהיינו עובדים שם ע"ז אינן קיימין, על ראשי ההרים יובתו וגו' (הושע ד' י"ג), נשכבה בבשתינו ותכנסנו כלימטנו, (ירמיה ג' כ"ה), בא לפני הקב"ה ואמר כן אמר לו דך אמור להון לא כך כתבתי בתורתך ונתתי את פני בנפש ההוא והכרתי אותו מקרב עמך (ויקרא כ' ו'), שמא עשיתי כן אלא לא אפיל פני בכס כי חסיד אני נאום ה' ולא אמור לעולם (ירמיה ג' י"ב), ר' יצחק אמר, אמר הקב"ה לירמיה דך אמור להם לישראל עשו תשובה בא ואמר להון לישראל, אמרו לו רבינו, היאך אנו עושין תשובה, באילו פנים באים לפני המקום לא הבעסנו אותה, ולא הקנמנו אותה, אותם ההרים והגבעות שהיינו עובדים שם ע"ז, אינן קיימין, על ראשי ההרים יובתו וגו', נשכבה בבשתינו וגו', בא לפני הקב"ה ואמר כן אמר לו דך אמר להם, אם אתם באים אצלי, לא אצל אביכם שבשמים אתם באים, כי הייתי לישראל לאב ואפרים בכורי הוא (שם ל"א ט').

(קעא) כי כשלת בעוניך (הושע י"ד ב'), א"ר סימאי לצור גבוה שהיה עומד בפרשת דרכים, והיו בני אדם נכשלין בו, אמר להם המלך סתתו קימעה קימעה, עד שתהא תבא השעה ואני מעבירו (קעב) מן העולם, דה"ד והסירותי את לב האבן מבשרכם (יחזקאל ל"ו כ"ז),

(קעג) א"ר יצחק בנהוג שבעולם אדם נכשל בעבירה והוא מתחייב עליה מיתת שמים, מת שורו אברה הרנגולתו שבורה צליחותו, נכשל באצבעו, מקצת הנפש ככל הנפש. ד"א אתה לאחת למצוא חשבון (קהלת ז' כ"ז), סוה

אתה

הערות ותקונים.

הוון ענדין, עיין צילקוט ירמיה רמז ש"ט צסס התחומא יותר נצרוכה, והמאמר הזה כשהו גם צנסהדרין ל"ג ע"א. (קסו) לגבי איתתא דנבוכדנצר, צנסהדרין שם לגבי צרתה. (קסו) טיגן, מלש יונית *παρασκευα* מחצת ומרחשת. (קסח) משתובין, פי' נגולים מלשון יסוצכון מן ידי (דניאל ג' ט"ו). (קסט) ה"ד ולוקח, פה חסר וכנ"ל ה"ד ויראני את יהושע הכהן הגדול הלא זה אוד מונל מלש (זכריה ג' ז'), ומדבר שם ציטוע הכהן הגדול, וכן צנסהדרין שם מייית על זה קרא ויאמר ה' אל השטן. והכוונה על סיפא דקרא הלא זה אוד מונל מלש ולח"כ הניול לשון הכתוב ה"ד ולוקח מהם. (קע) קליין בקליות, צנסהדרין שם, א"ר יוחנן משום רשב"י מלמד שעשאן בקליות. (קעא) כי כשלת בעוניך, מלכא עד סוף פסקא והתחלת פסקא דסליחות עד א"ר יצחק חסר צכ"י פלרמא, והמאמר הזה מונל צילקוט הושע סוף רמז תקל"ג. (קעב) מן העולם, פה חסר כך אמר הקב"ה לישראל צני יס"ר מכוול גדול הלא אלא סתתא קיימעה, לסוף א"ר מענינו מן העולם, ה"ד והסירותי וגו' ונאמר לנכון צכ"י אקספארד וצילקוט הושע רמז תקל"ג. (קעג) א"ר יצחק, מונל צילקוט הושע רמז תקל"ג, וצמורת הסאור סימין רל"ט צסס הפסיקתא, ולדמתי חסר פה צראסו המקרא שעליו הוא דורס, והוא אחת לאחת למצוא חשבון, וכן הוא צלמח צמדס קסלת פ' זה ד"ה ראה זה מנאסי, וצמדס צמיר פ"ט גם צירושלמי סוטה

אחת לאחת, אחת (קעד) מתארעה לאחת, והחשבון מתמצה, וכמה מיצוי חשבון, עד אחת:

(קעה) קחו עמכם דברים (הושע י"ד ג'), ר' יודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר, לא בדברים פתיתם אותי בסיני, ויפתוהו בפתים ובלשונם יכזבו לו (תהלים ע"ח ר"ו), ור' נחמיה אומר, קחו עמכם דברים, בעלי דברים, קראים טובים, דרשנים טובים, כנון לוי בר סיסי וחביריו, (קעו) לוי בר סיסי נכנסו גייסות לעירו, ונמל ספר תורה, ועלה לראש הגג, ואמר לפני הקב"ה רבון העולמים, אם במלית חרא מילתא מהדין ספרא, יעלון להון לספריא, ואם לאו ייזלון להון, מיד איתבעון ולא אשתכחון, תלמידיה עבר כן ויבשת ימיניה, ואולון להון ליסטייא, (קעו) סברין תלמיד תלמידיה עבר כן, ולא יבשת ימיניה, ולא אולון להון ליסטייא, (קעו) סברין למימר (קעה) אין שוטה נפגע ולא בשר המת מרגיש באיומל:

ושוכו אל ה' אמרו אליו כל תשא עון וקח טוב (הושע שם), (קעט) ר' יודה ור' נחמיה ר' יודא אומר, כל תשא עון ועונתינו לא תשא, ור' נחמיה אמר, (קפ) כל תשא כולא סב ולא תסב פלגא ותשבוק פלגא, וקח טוב ר' נתן ור' אחא בש"ד סימון, (קפא) גימטריא ידידיה נפש, וקח טוב וקח נפש: ונשלמה פרים שפתינו (שם), א"ר אבהו מי משלם אותן הפרים שהיינו מקריבים לפניך, שפתינו, (קפב) בתפלה שאנו מתפללים לפניך, א"ר יצחק כפרה זו שאת מכפר על נפשותינו, ומה טובה גרולה את עושה על נפשותינו, ומה עלינו לומר טוב להורות לה' (תהלים צ"ב ב'), הודו לה' כי טוב (שם ק"א א'):

חסלת פסקא שובה.

הערות ותקונים.

סוטה פ"א ה"ז, ולפי זה יצדק לכבון לשון ד"א אחת לאחת, הציא במאמר אשכ"ז, ונמדרש קהלת שם נטעות שנאמר אחת לאחת, וצ"ל ד"א אחת לאחת כמו שהוא פה. (קעד) מתאריעה, עיין צירושלמי סוטה פ"א ה"ז ונפני משה, ונמ"ר פ"ט וקה"ר ונמ"כ שם, ונכ"י אקספארד ופארמא מתאריעה. (קעה) קחו עמכם, מונח צילקוט הושע רמז תקל"ג. (קעו) לוי בר סיסי נכנסו, כשה צירושלמי תענית פ"ג ה"ח, ומונח צילקוט הושע רמז תקל"ג נכנס הפסיקתא. (קעו) סברין למימר כו', צירושלמי שם לומר שאין שוטה נפגע כו' צ"ל מלת סברין וע"ש נק"ע. (קעה) אין שוטה נפגע, משל צעלמא הוא, ומונח נמס' שנת דף י"ג ע"ב, ד"א אין שוטה נפגע ד"א אין צדק המת מרגיש באתמל, וכאן הונחו צ' המשלים ציחד. (קעט) ר' יודה ור' נחמיה, מונח צמנורת המאור סימן רע"ט נכנס הפסיקתא. (קפ) כל תשא כולא סב, צילקוט הושע רמז תקל"ג וצמנורת המאור שם הנוסחא ר' נחמיה אומר כל תשא כלהון שבוק, ואי לא תסב פלגא ותשבוק פלגא. (קפא) גימטריא ידידיה כו', ר"ל צא"ת צ"ט וצתנחומא סוף קרח י"ט שם הוספה כמו שהעיר המדפיס ד' מנעוזה ו"ל מוכן עד סוף הפרשה לא נמנח צילמדנו כ"י והנה ראייה שאינו מהמחבר עכ"ל, וכאלה תמנח הרבה שהוסיפו המדפיסים צתנחומא ח"ל הצתנחומא שם. ר' סימון אומר כל תשא עון וקח טוב, טוב צגימטריא צא"ת צ"ט נכנס אמרו ישראל הרי חלצנו ממנו מנפשותינו [צ"ל חלצנו ודמנו ונפשותינו] יר"מ שתיא כפרה עלינו ונשלמה פרים שפתינו ע"כ, וצילקוט הושע שם גימא ידידיה וקח טוב וקח נפש, וצריך לתקן כאשר הוא פה, גימטריא ידידיה נפש, וקח טוב וקח נפש. (קפב) צתפלה שאנו מתפללים, עיין צתנחומא שם דורש על הכתוב כל תשא עון וקח טוב אמרו ישראל רבש"ע צזמן צצית המקדש קיים היינו וקריצים קרנן ומתכפר ועכשיו אין צידנו אלא תפלה ע"כ, והדרשה תסוב על סיפא דקרא ונשלמה פרים שפתינו.